

LA CONFRARIA DE SANT NARCÍS DE GIRONA (1560-1640): DEVOCIÓ, FRATERNITAT I COMITÈNCIA ARTÍSTICA

XAVIER SOLÀ COLOMER

Resum

La confraria de Sant Narcís de Girona, dins la col·legiata de Sant Feliu, va ser l'associació laica més popular, prestigiosa i dinàmica de l'època moderna de la ciutat. La fama del sant incorrupte va traspasar els límits de la ciutat, i va comptar, per primera vegada, amb la participació d'homes i dones —confreres i confrereses— d'arreu del bisbat. Va desenvolupar les activitats pròpies de tota confraria, per exemple, l'assistència als confreres més pobres o a les seves vídues, en els moments finals de la seva vida o encarregant-se dels enterraments dels mesells de l'hospital de Sant Llätzer. Però també va dedicar molts esforços a les activitats festives patronals i de promoció artística de la seva capella i del sant patró, invertint grans sumes en cera, teixits, pintura i orfebreria.

Paraules clau

Confraria de Sant Narcís, hospital de Sant Llätzer, col·legiata de Sant Feliu.

Abstract

The brotherhood of Saint Narcís de Girona, in the collegiate church of Saint Feliu, was the most popular, prestigious and dynamic secular association of modern times in the city. The fame of unincorruptible saint crossed the city limits, and counted, for the first time, with the participation of men and women, confreres and confrereses, from all over the bishopric. He developed the activities of all brotherhood, for example, assistance to the poorest or widows, in their final moments of life or in charge of the burials of the messes of the hospital of Saint Llätzer. But it also devoted many efforts to the patron saint's festive activities and artistic promotion of his chapel and saint patron, investing large sums in wax, fabric, painting and jewelry.

Keywords

Saint Narcís brotherhood, Saint Llatzer hospital, collegiate church of Saint Feliu.

1. CONFRARIES I GREMIS A GIRONA: EL CAS DE LA CONFRARIA DE SANT NARCÍS

Confraries devocionals i gremis d'ofici després de Trento

Després de Trento podem parlar d'un període de floriment de les confraries, urbanes i rurals. Els papes atorguen indulgències i privilegis tant a les velles confraries com a les noves, per tal d'impulsar aquelles acabades de crear i per a revitalitzar les més antigues.

Clement VIII (1595) va aplicar el decret tridentí que establia el control dels bisbes sobre les associacions pies i les confraries, visitant-les —la visita a “tots els pius llocs”—, indultant-les i facultant l'erecció de noves. El 1604 el mateix papa, amb la constitució *Quaecumque a Sede Apostolica*, designava una nova visió més orgànica per a les confraries, defenent la modalitat en la seva erecció, l'adquisició i participació de les indulgències i privilegis espirituals, i els drets i deures de control i disciplina per part del bisbe i superiors dels ordes religiosos.¹ A la sessió XXII (17 de desembre de 1562) i els capítols VIII i IX es donava la capacitat i autoritat per a visitar i controlar les confraries laiques. A partir de llavors els administradors, segons el capítol IX, estaven obligats a passar comptes anualment davant del bisbe.

D'aquesta manera ajuden a implantar la Reforma Catòlica a través de les activitats, actituds, organització i patronatge que realitzen. Esdevenen un potent bastió contra l'amenaça protestant, alhora que són un punt essencial de la reforma interna de l'Església. Es converteixen en instruments eficaços a mans dels bisbes, que les prenen com a elements d'enquadrament, control i educació de la massa de població. L'activitat de les confraries gira entorn de l'hospitalitat material, la difusió de la pedagogia i la doctrina entre les classes més baixes. El Concili de Trento reafirma la funció salvadora de les obres de caritat en contraposició de la doctrina de la justificació *sola fide* propugnada per la teologia protestant.²

¹ BOAGA, Emanuele (2015), “Confraternite laicali”, *Dizionario Storico Tematico La Chiesa in Italia*, Roma, Associazione italiana dei Professori di Storia della Chiesa, [on line] i ALAVEDRA, Josep (2004), “Les confraries: sociabilitat de laics malgrat Trento”, *Manuscripts*, n. 22, p. 173-175.

² ZARDIN, Danilo (2009), “Riscrivere la tradizione. Il mondo delle confraternite nella cornice del rinnovamento cattolico cinque-seicentesco”, a GAZZINI, M. (ed.), *Studi confraternali. Orientamenti, problemi, testimonianze*. Florència: Firenze University Press, p. 171-214 i ÍDEM (2000), “Relaunching confraternities in the Tridentine era: shaping consciences and christianizing society in Milan and Lombardy”, a TERPSTRA, N. (ed.), *The Politics of Ritual Kinship. Confraternities and Social Order in Early Modern Italy*, Cambridge, Cambridge University Press, p. 190-209.

Després de Trento, les confraries són essencials per a l'ensenyament de la doctrina cristiana, tal com portaren a terme els cardenals Carlo Borromeo a Milà i Gabriele Paleotti a Bolonya.³ Caldria mirar el paper que van tenir els bisbes gironins a favor de les confraries, tal com els anteriors. Si bé Arias Gallego havia participat activament en el mateix concili, la brevetat del seu mandat no va permetre deixar-li una empremta, com la que portaria a terme Arévalo de Zuazo, per exemple, actualitzant l'edició del ritual i la publicació d'unes constitucions sinodals (1606).⁴

Les noves confraries se centraren en el culte marià (Roser) o eucarístic (Santíssim o Minerva), amb la intenció d'uniformitzar litúrgicament la població.⁵ Tant les confraries devocionals com les confraries de gremi i d'ofici esdevenen l'element aglutinador de la societat urbana, popular i aristocràtica, de l'època moderna. És a través de la demanda de productes artístics —retaules, imatges o peces d'orfebreria, entre d'altres— i a través de les festes i les processons cíviques que la religió es manifesta pública i externa, si bé interclassista en la seva jerarquització. La primera edat moderna esdevé un moment únic i sense precedents per a l'activitat comunal i urbana de Girona, fins al punt de generar conflictes entre les confraries en aquells moments de celebració, per exemple, de les festes dels sants patrons i en les processons. El capítol de la col·legiada, per un costat, i els jurats, per l'altre, les dues grans institucions de la ciutat, promouran diferents cerimònies, on es confonien, barrejaven o contradeien els caràcters més devots o més urbans.⁶

Les confraries i els gremis a la ciutat de Girona arriben al seu punt àlgid després de Trento. La primera edat d'or la situem entre el darrer quart del segle XVI fins a mitjan segle XVII, quan comptabilitzem fins a una dissetena

³ BLACK, Christopher F. (2000), *Italian Confraternities in the Sixteenth Century*, Cambridge, Cambridge University Press, p. 19-20 i ÍDEM (1995), *Lay Confraternities and Civic Religion in Renaissance Bologna*, Cambridge, Cambridge University Press, p. 58-68.

⁴ MARQUÈS, Josep M. (2007), *Una història de la diòcesi de Girona*. Barcelona, Bisbat de Girona i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 120-121 i 140-142; SOLÀ, Xavier (2007), "L'Església a la ciutat de Girona: de la Reforma Catòlica de mitjan segle XVI al reformisme episcopal de finals del segle XVIII", dins PUIGVERT, J.M. (coord.), *Església, societat i poder a Girona. Segles XVI-XX*, Girona, Ajuntament, p. 93-135 [Conferències a l'Arxiu Municipal, 2] i MIRALPEIX, Francesc i TORRES, Xavier (2015), *Girona moderna (segles XVI-XVIII). De l'obrador al baluard*, Girona, Ajuntament de Girona, p. 55-78.

⁵ PUIGVERT, Joaquim M. (2001), *Església, territori i sociabilitat (s. XVII-XIX)*, Vic, Eumo Editorial, p. 169-176.

⁶ SOLÀ 2007: 93-135.

de confraries, a les quals hi hem de sumar un nombre més gran de confraries gremials —aproximadament una vintena llarga—, la majoria dedicades a sants o santes, seguides de les marianes. Aquest fet converteix Girona en la ciutat catalana —tot i que molt després de Barcelona, però al davant de Vic— més densament ordenada en estructures devotes organitzades. La seva evolució cronològica i la seva implantació a la ciutat, ara per ara per estudiar, ens permetria saber la desaparició d'unes i la suplantació d'altres, la seva continuïtat i transformació, la difusió de les devocions, la distribució per la ciutat, i la seva relació amb el creixement o decreixement demogràfic. Precisament Girona, una ciutat mitjana, que baixa en el rànquing de les deu primeres ciutats catalanes més poblades a l'edat moderna, manté una extrema vitalitat pietosa i devocional. La confraria de Sant Narcís aferma la pròpia identitat enfront de la resta de la ciutat recorrent a les armes de la devoció.

Encara al llarg del segle XVIII en creixeria més el nombre, fins a assolir la quarantena —segons el cens del Comte d'Aranda (1771)—.⁷ Això es deu al fet que eren els convents i els monestirs —en la major part—, i també les parròquies i la catedral les principals institucions religioses que aixoplugaven aquest variat i heterodox grup de confraries i gremis. Les confraternitats prenen diferent caràcter segons la relació que estableixen amb els llocs sagrats i rituals públics; d'aquesta manera podem establir una topografia sagrada de la ciutat. En aquest sentit, la irradiació aculturant que exerceixen la quinzena de convents gironins —que allotjaven uns tres-cents religiosos i representaven més del 10% de la població a principis del segle XVII— sobre els habitants intramurs és total i absoluta, fins a sobrepassar els seus límits i difondre's per tota la diòcesi.⁸

El benefici entre uns i altres, entre institucions eclesiàstiques i laiques, és mutu alhora que conflictiu en la seva interacció. Els convents i els monestirs —freres i monjos— van aprofitar els beneficis dels grups socials aristocràtics laics —ciutadans honrats, petita noblesa, artesans i professionals liberals— i eclesiàstics —preveres, beneficiats i canonges—..... Entre les famílies més poderoses de Girona partícips, val a dir que puntualment, de la confraria

⁷ PUIGVERT 2001: 171.

⁸ GIRONELLA, Anna (2005), *Girona. Convents i monestirs, segles X-XIX*, Girona, Ajuntament, p. 23-26 i CASTELLS, Narcís (1982), "L'estructura familiar de la població gironina el 1631", *Estudi General*, 2, p. 122.

de Sant Narcís hi trobem els Sarriera —que havien regalat un pal·li preciós per a l'altar—, els Saconomina —que foren prepòsits— i, indirectament, els Agullana —que intentaren aconseguir favors de Roma. Josep Mercader parla d'altres famílies benefactores: els Cruïlles, els Sala, Cella, Desbach i Millás.⁹ Per tant, podem referir-nos a una estructura piramidal de la confraria: el caràcter aristocràtic en el comandament de la confraria, alhora que democratitzant en la seva àmplia base.

Totes aquestes es reunien a les capelles dedicades al seu sant protector/patró o, excepcionalment, a l'aixopluc dels claustres; excepte aquells gremis d'ofici que no disposaven de protecció religiosa, que es reunien a les cases particulars dels seus membres. A partir d'una ordenança municipal de 1568 els gremis estan obligats a reunir-se i elegir els oficis dels confreres dins la Casa del Consell, o a la seva capella de Sant Miquel.¹⁰ També en aquest edifici hi estaven obligats a dipositar i conservar la documentació i llibres de comptabilitat. Aquesta empara tenia una altra finalitat, la del control. Per a les autoritats, els jurats del municipi i els bisbes tridentins d'aquesta manera els és més fàcil exercir la supervisió, vigilància i censura en cas de subversió política, econòmica o religiosa.

Hem de tenir en compte les dimensions de la ciutat en aquest tombant de segle, moments en què si bé havia descendit dels primers llocs de les ciutats més poblades —després d'una sèrie de crisis de mortalitat—, es consolidava una doble influència: primer, en el territori del nord-est i, segon, en l'articulació econòmica del conjunt del territori català que conduïa fins a Barcelona.¹¹ Girona disposava de 6.570 habitants segons el fogatge de 1553, i era la tercera ciutat més poblada —després de Barcelona i Perpinyà— del Principat. La ciutat decreix i s'estanca, definitivament, a partir de la dècada de 1620; en els censos de població del segle XVIII no apareix ni tan

⁹ MERCADER, Josep (1954), *Vida e historia de San Narciso*, Barcelona, Ariel: 185.

¹⁰ CASTELLS, Narcís (1984), "Oficis i gremis a la Girona moderna", a ALBERCH, Ramon *et alii.*, *Gremis i oficis a Girona. Treball i societat a l'època pre-industrial*, Girona, Ajuntament, p. 92-94.

¹¹ GARCIA ESPUCHE, Albert (1998), *Un siglo decisivo. Barcelona y Cataluña. 1550-1640*, Madrid, Alianza Editorial, p. 33-42. Vegeu també DANTÍ, Jaume (2005), "Barcelona i la xarxa urbana catalana als segles XVI-XVII", a DANTÍ, J. (coord.), *Ciutats, viles i pobles a la xarxa urbana de la Catalunya moderna*, Barcelona, Rafael Dalmau, Editor, p. 9-39 i GUAL, Valentí (2015), "Canvis de la jerarquia urbana catalana des de la perspectiva demogràfica", a DANTÍ, J. (coord.), *L'articulació del territori a la Catalunya moderna*, Barcelona, Rafael Dalmau, Editor, p. 159-173.

sols entre els deu primers llocs.¹² Després de 1631 hi trobem 1.183 focs i molt poc temps després, el 1651, ha davallat fins a 884 focs. Aquests habitants, principalment els masculins, es repartien, escollien o es debatien, obligatòriament, entre una o altra confraria, i ningú es quedava sense. Per tant, entre aquesta trentena de confraries devocionals i d'ofici devia existir una rivalitat i competència ferotge, tot i que la pertinença a una confraria no significava l'exclusió d'una altra. Ara per ara, però, és difícil —per no dir impossible— quantificar els confreres de cada confraria o, fins i tot, fer-ne una distribució topogràfica o laboral per la ciutat.

Confraries devocionals a Girona, segles XVI i XVII

Confraries religioses	Edifici
Sant Narcís (1307)	Església de Sant Feliu
Santa Maria (1380?)	Catedral, altar major
Mare de Déu del Carme (?), dels metges i apotecaris (c. 1379)	Convent del Carme
Mare de Déu del Carme, dels passamaners, albadiners, corders, cinters i esparters (c. 1394)	Convent del Carme, capella de Sant Miquel del claustre
Confraria de la Mare de Déu dels Àngels, dels corders	?
Cos Preciós de Jesucrist	Catedral, altar major
Puríssima Sang de Jesucrist (1569)	Convent del Carme
Mare de Déu del Remei (1593)	?
Santa Bàrbara i Apol·lònia, dita dels Estrangers	Convent del Carme
Mare de Déu del Bon Succés (1622)	Convent de la Mercè
Mare de Déu de la Soledat	Convent de la Mercè
Sants Cosme i Damià	Convent de la Mercè
Onze Mil Verges	Convent de la Mercè
Mare de Déu de l'Esclavitud (1642)	Convent de Sant Francesc
Sant Francesc	Convent de Sant Francesc
Mare de Déu dels Desemparats (1657)	Església de Sant Feliu

¹² IGLÉSIES, Josep (1979), *El fogatge de 1553. Estudi i transcripció*, Barcelona, Fundació S. Vives Casajuana, volum I, p. 38; ALBERCH, Ramon i CASTELLS, Narcís (1985), *La població de Girona (segles XIV-XX)*, Girona, Institut d'Estudis Gironins i ALBERCH, R. i SIMON, Antoni (1982), "L'evolució demogràfica de Girona en els segles XVI i XVII a través dels registres parroquials", a ALBERCH, R. *et alii.* (1982), *Estudi General*, núm. 2, p. 11-31 [Girona a l'època moderna: demografia i economia].

Santa Magdalena	Convent de Sant Francesc
Anunciació de Nostra Senyora	Sant Martí Sacosta
Sant Jordi dels Cavallers	Monestir de Sant Pere de Galligants/ Convent de Sant Francesc

Confraries d'oficis i gremis	Edifici
Confraria dels Quatre Sants Màrtirs, dels fusters, picapedrers i mestres de cases (1419); també de Santa Llúcia	Catedral de Girona, capella dels Quatre Sants Màrtirs/Capella de Santa Llúcia del castell de la Torre Gironella.
Confraria de Santa Helena, dels paraires i teixidors de llana	Convent de Sant Francesc
Confraria de la Mare de Deu de la Immaculada Concepció, dels teixidors de llana i lli, flassaders, vanovers i cardadors, dita "Lo Pallol".	Convent de Sant Domènec, capella de Sant Miquel del claustre/ o bé convent del Carme.
Confraria del Roser, dels sombrerers i llibreters	Convent de Sant Domènec
Confraria de Santa Magdalena, dels sombrerers	?
Confraria de Sant Eloi, dels argenters, ferrers, serrallers, daguers, agullers, courers, estanyers, pedrenyalers, manyans i calderers	Convent de la Mercè/Casa del Consell de la ciutat, capella de Sant Miquel
Confraria de Mare de Déu de la Font de la Salut, dels passamaners, velers i teixidors de seda	Convent de Sant Agustí
Confraria de Sant Marc i Sant Crespià, dels sabaters (també blanquers i assaonadors)	Convent de la Mercè, claustre
Confraria de Sant Jaume, dels assaonadors	Església de Santa Susanna, Mercadal
Confraria de Sant Martí, dels sastres, brodaters i calceters de tall i caputxes	Monestir de Sant Pere de Galligants
Confraria/Col·legi dels cirurgians	Convent del Carme, capella de Sant Miquel del claustre/Convent de Sant Agustí
Confraria de l'Anunciació de la Mare de Déu i de Sant Julià, dels botiguers de teles i mercers	Convent del Carme
Confraria dels terrissers (1581)	Convent del Carme
Confraria de la Puríssima Sang, dels mercaders	Convent del Carme
Confraria de Sant Cristòfol, dels Hortolans	Convent de Sant Francesc
Confraria de Santa Anna i Santa Marta (o de Sant Cristòfol), dels taverners i hostalers	?
Confraria de Sant Serapi, dels abaixadors	?

Confraries d'oficis i gremis	Edifici
Confraria de Sant Pere de Lluçimbor, dels pastissers, forners, garbelladors i garbellers	?
Confraria de la Mare de Déu i de Sant Maurici, dels tintorers	Església parroquial de Santa Susanna del Mercadal
Confraria de la Mare de Déu del Pilar, dels saboners	Capella del Pilar de Pedret
Confraria dels Sant Hipòlit i Sebastià, dels ollers, rajolers, escudellers i revenedors	Capella dels Sants Hipòlit i Sebastià, convent del Carme
Confraria de Sant Nicolau, dels blanquers (1610)	Capella de Sant Nicolau o Sant Pere de Galligants.
Confraria de Santa Magdalena, dels corredors de coll	Convent de Sant Francesc de Paula/Casa dels corredors de coll a la plaça de l'Oli.

Font: elaboració pròpia a partir dels protocols notariais (AHG) i les visites pastorals (ADG).

Sant Narcís: un santuari diocesà a la ciutat de Girona

Els regals, exvots i presentalles que fan els devots es centralitzen en els petits i mitjans objectes de plata. Aquest tipus de donació comportava l'honor per al donant, que es lligava a l'honor temporal i al mèrit personal. Definitivament aquests objectes ens permeten entendre el caràcter eclesiasticoadministratiu de Sant Narcís com un "santuari". L'historiador Josep M. Marquès hi afegia l'altre gran element que ho defineix com a tal: l'existència d'unes relíquies —d'un cos sant incorrupte— que atrau devots i pelegrins.¹³ Així doncs, el sepulcre de sant Narcís i el temple de Sant Feliu es converteix en un gran santuari urbà, en un "símbol identitari" de la ciutat de Girona. Alhora esdevé el pol d'atracció de pelegrins que arriben de prop i de lluny. Els fidels —i visitants— que busquen els favors del sant, els podem resseguir entre els confreres de la mateixa ciutat i d'entre moltes poblacions de la diòcesi. Així doncs, la confraria pren un valor interparroquial. La visita a la tomba de sant Narcís de Girona s'equiparava a la visita als grans centres de pelegrinatge catòlics.¹⁴

La seva fama transcendia els límits regionals, i arribava a les altes

¹³ CLARA, J. i MARQUÈS, J.M. (1992), *Sant Feliu de Girona*. Girona: Parròquia de Sant Feliu [Col·lecció Sant Feliu, 12], p. 16.

¹⁴ ESPAÑOL, Francesca (2021), "De la Catalunya septentrional a la meridional: los cultos cívicos de san Narciso y santa Tecla en Girona y Tarragona durant la Baja Edad Media", *Lambard. Estudis d'art medieval*, vol. XXIX, p. 121-184.

instàncies de la monarquia espanyola. Els reis Àustries, defensors a ultrança del cristianisme, n'eren grans devots. El rei emperador Carles I havia ofert un exvot en forma de penjoll —una petita mà— a la Mare de Déu de Castelló d'Empúries —es conserva al Museu d'Art de Girona—, i amb motiu de la visita que feu a la ciutat de Girona el 1538, s'atansà a la catedral, on es diu va pregar davant el tapís dit de la Creació.¹⁵ La seva filla, l'emperadriu Maria d'Augsburg i de Portugal —o Maria d'Espanya—, va visitar *ex professo* i d'incògnit el cos incorrupte de sant Narcís. A la mort del seu marit, Maximilià II del Sacre Imperi Romanogermànic, el 1576, es traslladà a viure a la cort espanyola. Així ho anotà el claver al llibre de comptes, i que suposà una despesa de 15 sous:

al primer de janer 1582 pos en despesa quinze sous y són, ço és, dotze sous per grasols de terra y vint dinés per dos mans de paper y quatre diners de agulles patites y un sou de cotó per fer llanternes per la vinguda de la imperatris que vingué a veure lo cos sant dit dia, y per ésser tant prompte dita vinguda no puguí fer dites llanternes, sinó ensendre tots los quinze siris y quatre antorxes sobre les rexes de dita capella, y dos antorxes que tingueren perquè ella vehés bé lo dit cos sant, y per tant dits grasols y cotó an servit per la festivitat de Corpus y octava com vuy en dia se troban, dich: 15 sous.¹⁶

La visita de la reina i emperadriu té un significat totalment simbòlic. S'entenia la seva visita com si fos una “gran confragesa”. Maria d'Habsburg recorria els llocs més emblemàtics de l'Espanya Catòlica, després de les lluites que havia tingut a la cort de Viena, on s'havien desenvolupat certs sectors reformistes dins d'Àustria. La visita reial recull la tradició del cotó de Sant Narcís, una bosseta amb cotó beneït, que guaria el mal d'orella, i que després era repartida o venuda.¹⁷ El virrei el comte de Santa Coloma havia regalat una llàntia el 1641. Els reis Felip IV i Carles II també feren regals: el primer, un calze amb els escuts reials, i el segon, una làmpada de plata.¹⁸

La fama i popularitat del cos del sant s'hauria anar engrandint durant l'època medieval, fins al punt de substituir o supllantar la figura de sant

¹⁵ TORRES, Xavier (2017), *Girona al segle XVI (1519-1599). Cavallers i menestrals*, Girona, Ajuntament de Girona, p. 44-45.

¹⁶ ADG, CST, CSFG, Llibres de comptes, 1569-1609 (896), [1582, gener, 1], f. 110r.

¹⁷ MERCADER 1954: 181.

¹⁸ MERCADER 1954: 179 i 185-186.

Feliu.¹⁹ El cos havia estat trobat incorrupte a final del segle x, moment que comença el culte al sant. La confraria revifa aquesta creixent devoció, que ve augmentada per la intercessió del sant i del miracle de les mosques, el paper taumatúrgic del sant, en el setge de les tropes franceses de 1285. Durant la guerra de Separació (1640-1653) aquests es van recuperar per donar-los un nou sentit. El 10 de novembre de 1648, davant del notari Rafel Monràs, el canonge Joan Abrich, el beneficiat de Sant Feliu Joan Navarro i el donzell Francesc Cellera i de Canet, prepòsits de la confraria, i el mercader Rafel Camps, feren tornar a copiar un pergami amb la imatge pintada del sant, penjat en una taula de fusta vella penjada al rerecor del portal, sobre una caixa de fusta petita d'almoines de Sant Narcís:

En lo any de Nostre Senyor dos cents noranta y set a quatre de les chalendes de novembre Molt Sant Narcís celebrada la missa fonch ferit al coll e a la clavilla ab tall de espasa e asò fou al peu del altar assí present, hont jau e aquí pres martiri ab lo seu diaca Feliu, e assò fou en lo temps de Dioclecià y Maximia, emperadors. Tota persona qui devotament visitava lo present altar en reverendia de Nostre Senyor Déu e de Molt Sant Narcís Dona Papa Joan xxii cents dies de indulgència. Item molts altres papas e bisbes que y donan molts perdons assò és estat transledat de una post molt antiga que és en la dita isglésia devant lo altar del gloriós Sant Narcís.

I a continuació seguia la història de la vida i martiri de sant Narcís, que va ser omès, per acabar amb la redacció de

Lo miracle de les mosques de Sant Narcís que mataren los francesos et successive a capite sic sequitur. Aprés de ser conquistada la ciutat de València per lo indit Rey don Jayme primer, succehí en los Regnes de Aragó y València y Principat de Catalunya lo Excels Rey Don Pere, son fill, nomenat dels francesos y com passàs en Cecília y la hagués conquistada. Perçò com sa muller la Reyna Dona Constansa fos filla del Rey Mamfre de Cecília Don Carlos, intitulat Rey de Cecília, vingué ab grandíssima multitud de francesos en Catalunya en companyia de son germà lo Rey de França, Don Felip, y passant los Perineus, posà siti sobre la noble y antiga ciutat de Gerona, havent pres y destruït la comarca dels Perineus fins allò y com de cada dia cresqués la gent dels francesos y lo vescompte de Cardona Don Ramon

¹⁹ Vegeu, a tall d'exemple, PLA, Joaquim (1989), *Santos mártires de Gerona: San Félix, San Narciso y otros Santos*, Girona, Dalmau Carles Pla; AMICH, Narcís i NOLLA, Josep M. (2001), "El sarcòfag de Sant Feliu. Una aproximació historicoarqueològica", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, v. XLII, p. 77-93; AMICH, Narcís i BUSQUETS, Joan (2007), *Els màrtirs de l'Església de Girona, ahir i avui*. Girona, Bisbat.

Folch no pogués ésser socorregut de viendas tenint la guarda de la ciutat hagué de dat la apartit ab consulta del Rey Don Pere isquisen ab banderes desplegadas per mitg del camp dels francesos que tota la tenien circüida, entrats vespre de la Verge Maria de setembre any 1286, los francesos dins Gerona feren tantas desonestats en la ciutat que los de dins no'ls podia sufrir, atreviren-se també en les isglésias posant-hi los cavalls e aprofenant las cosas ecclesiásticas, robant los arreus dels officis divinals y càlsers y vaxella segrada, y menyspreu dels Sants Gloriosos, trancaran un bras del cos de Sant Narcís, per lo qual isqueren de la tomba hont lo cos estava una multitud de axams de mosques que eran de la una part blaves y de l'altre verdas, y en cascuna part se amostrava un poch vermell estar en ser exides se'n entraven per los nassos y orellas dels cavalls y dels hòmens y pujant-sen al servell los matavan, fonch tant gran la mortaldat que de les tres parts del exèrcit ni moriren les dos, perçò hagué de llevar lo camp lo Rey de França, qui era tant la corrupció dels morts que no se podia trobar remey y mogué lo exèrcit per tornar-se'n en Fransa. Més enmalaltís en lo camí en Castelló, morí de aquella malaltia ans que isqués de Espanya, y sinó fora per la clemència del Rey Don Pere no se'n foren tornats de tanta multitud de francesos la setena part dels que en Cathalunya entraven, pacificada la terra feren en Gerona molt gran festa y en Menorca de aquell socorro que los gloriós Sant Narcís donà tota Cathalunya castigant los sacrílegos feu-se una companyia en nom de Sant Narcís màrtir.²⁰

La confecció d'aquest document davant notari es lliurà a Miquel Lliura, notari reial i a Narcís Jeroni Puig, notari de la cúria eclesiàstica de Girona.

Un fet —o llegenda— que té grans repercussions en moments bèl·lics i setges —de 1653, 1675, 1684, de 1710 i de 1808-09—. ²¹ L'enviament de la companyia que la ciutat de Girona adreçava a Leucata el setembre de 1637 va passar abans amb la visita a la imatge de sant Narcís, amb la intenció de beneir els soldats que anaven al front: “Lo Senyor Bisbe digué una missa baixa, a l'altar de Sant Narcís, y després benehí la bandera y se assentà dins la capella; lo capità y demés soldats li besaren la mà y passaren per lo sepulcre

²⁰ AHG, Notarials de Girona 5, Rafel Monràs, *Prothocollum sive Manuale*, 1648 (949), [1648, novembre, 10], s.f.

²¹ AGUILAR, Josep A. (2004), “La plaga del faraó. La llegenda de les mosques de sant Narcís a les cròniques medievals”, *Revista de Girona*, núm. 226, setembre-octubre, p. 58-62; VALSALOBRE, Pep (2003), “El senyor de les mosques. Aspectes de l'evolució de la llegenda de les mosques de sant Narcís fins al segle XVII i relació amb el «patriotisme sacre» a la Catalunya moderna”, *Revista de Catalunya*, 189, p. 67-100 i ÍDEM (2004), “Mosques, sants i política a la Catalunya moderna. L'episodi del setge de 1653”, *Revista de Girona*, núm. 226, setembre-octubre, p. 63-70 i COLOMER, Ignasi M. (1981), “Les mosques de Sant Narcís”, *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XXV/2, p. 535-542.

del gloriós sant y, acabada la missa y demás serimònia, se'n tornaren los Jurats y tras de ells la companyia en casa la Ciutat hont era lo cuerpo de guàrdia”.²² El sant bisbe també intervé en altres miracles —amb i sense mosques—: el 9 de febrer de 1581, anotava Joan Saconomina que va caure un llamp sobre l’agulla del campanar, fet que va causar una petita destrucció però sense grans desgràcies. Però també en l’empara que li fa la ciutat al sant perquè els alliberés d’un brot de pesta el 1589. Els jurats havien promès que celebrarien un vot, consistent en una processó cada 20 d’octubre.

El 1593 el bisbe Jaume Caçador en va encarregar una hagiografia en llatí, i el noble Francesc de Cartellà i Malla, a principis del segle XVII, va dedicar prop de quaranta anys d’investigació a la història del sant, que mai veieren la llum. La seva popularitat cresqué amb les prosopografies que li dedicaren el jesuïta Pere Gil, dins un volum de vides de sants catalans —sense publicar—, i el dominic Vicenç Domènec i un altre jesuïta Pedro Ribadeneyra, que l’inclogueren, respectivament, dins les seves *Flos sanctorum* o *Historia general de los santos y varones ilustres en santidad del principado de Cataluña*, impresos el 1602. Fr. Joan Gaspar Roig i Jalpí s’esplaiava en els detalls dels miracles en el seu *Resumen historial de las grandezas y antigüedades de la ciudad de Gerona* (Barcelona, 1678), rebatuda per l’obra d’Onofre Relles *Historia apologética de la vida y martirio de San Narciso, hijo y obispo de Gerona* (Barcelona, 1679);²³ un llibre que sortiria molt tard, el 1679, escrit pel jesuïta Onofre Relles i imprès a la impremta Matevat de Barcelona, titulat *Historia apologética de la vida y martirio de S. Narciso, hijo, obispo, y patrón de la ciudad de Gerona*.²⁴ Els goigs insisteixen, una i altra vegada en els diferents versets, intercedeixi contra els tres mals que assolaven Girona i Catalunya: “Narcís Sant de Deu amat/ pregau a la alta potència,/ que deslliure est Principat/ de fam, guerra, y pestilència”.

La vida i els miracles del sant eren ben presents a la capella, al costat de l’altar: en un tauler o post hi havia penjada, a la vista de tothom, “la ystòria del gloriós màrtir”, o sigui, impresos o pamflets de curta tirada i poques pàgines que es distribuïen entre els devots. En aquestes darreres dècades del segle XVI coneixem alguns intents endebades de la confraria per fer créixer

²² BUSQUETS, Joan (1994), *La Catalunya del barroc vista des de Girona. La crònica de Jeroni de Real (1626-1683). Volum II*, Girona, Ajuntament de Girona i Publicacions de l’Abadia de Montserrat, p. 99.

²³ ROIG I JALPÍ, J. G. (1678), *Resumen historial de las grandezas y antigüedades de la ciudad de Gerona*, Barcelona, p. 157-158.

²⁴ TORRES 2017: 80-81.

la fama del sant. Per exemple, el 1580 es realitza una còpia de la llegenda de sant Narcís —una “acta del miracle de les moscas del gloriós cos sant de Sant Narcís”— que s’envia a l’ardiaca d’Empordà Jaume d’Agullana que residia a Roma, perquè intentés aconseguir un altar privilegiat.²⁵ Estampes, pasquins, làmines, gravats o goigs esdevenien elements imprescindibles de propaganda.²⁶ Tota aquesta feina —o feinada— contribueix a la canonització romana del sant, que té lloc el 1638.²⁷

Les presentalles són, tal com hem dit, un bon indicador de l’estima a sant Narcís. En podem fer el seguiment a través dels llibres de comptabilitat, quan són venuts o transformats, pel seu escàs valor o perquè s’ha perdut el record del donador. El 1575 s’elaborava una vestimenta litúrgica amb diners d’una “presentalla vella” que havia fet una “natzarena”. El 1579 la confraria es vengué, per 13 sous, una camisa regalada al sant. L’inventari de la confraria de 1647 situa, dins la capella, un caixa amb quatre claus pels actes i presentalles. El 7 de setembre de 1640 “se rebé de Rafel y Jaume Camps, mercaders de Gerona, una llàntia de plata, pera que estiga contínuament devant lo altar de Sant Nersís, y juntament giraren per la taula de la ciutat sent vint y sis lliures pera que perpètuament dita comfraria tinga cuydado de fer cremar dita llàntia”.²⁸ I el 22 de maig de 1641 “se feu concòrdia ab lo molt reverent capítol sobre les presentalles de dit Senyor Sant Narsís, com apar en poder de dit Mascord, y lo mateix dia lo dit capítol donà a dita confraria la llàntia de plata que avia presentada lo Compte de Santa Coloma y un censal de sent y vint lliures esmersat sobre la confraria dels tixidors de lli, per a que fassen cremar dita llàntia”.²⁹

²⁵ BUSQUETS, Joan (1994), *La Catalunya del Barroc vista des de Girona. La crònica de Jeroni de Real (1626-1683)*, Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat i Ajuntament de Girona, volum I, p. 576-579 i RIQUER, Martí de (1979), *Quinze generacions d’una família catalana*, Barcelona, p. 205-207.

²⁶ RUSCONI, Roberto (2008), “«Tesoro spirituale della Compagnia»: i libri delle confraternite nell’Italia del’500”, a DOMPNIER, Bernard i VISMARA, Paola (dir.), *Confréries et dévotions dans la catholicité moderne (m. XVe-début XIXe siècle)*, Rome, Collection de l’Ecole Française de Rome, p. 3-38.

²⁷ ARIMANY, Joan (2013), *Sants tradicionals catalans*, St. Vicenç de Castellet, Farell Editors, p. 106-108.

²⁸ ADG, Confraria de Sant Narcís, Col·legiata de Sant Feliu de Girona. *Libre de comptes de la caxa dels pabordes de Sant Narcís*, 1599-1640 (912), [1640, setembre, 7], f. 13.

²⁹ ADG, Confraria de Sant Narcís, Col·legiata de Sant Feliu de Girona. *Libre de comptes de la caxa dels pabordes de Sant Narcís*, 1599-1640 (912), [1641, setembre, 22], f. 13.

La confraria de Sant Narcís: sociabilitat més enllà de la ciutat

La confraria de Sant Narcís formava part d'aquest dens i atapeït entramat d'administracions religioses degudament ordenat i distribuït dins l'espai urbà. Sota l'empara de la col·legiata de Sant Feliu, es va convertir en la gran confraria devocional gironina, va esdevenir la més gran en nombre de confreres, fins a abastar un gran espai geogràfic sense precedents, rival ni competència. En el darrer quart del segle XVI creiem que va assolir la xifra més alta de confreres, aproximadament uns dos-cents, però segurament eren més. La falta de llibres dels confreres i confreres ens impedeix saber el nombre precís, que només podem aproximar a través de les defuncions.

Va ser creada a principis del segle XIV: del 23 d'abril de 1307 es coneixen els primers estatuts.³⁰ Aquests estatuts, altrament coneguts com a "ordinacions", es llegien en veu alta i es publicaven de nou cada festa de Sant Narcís. Formava part d'aquesta festa una crida general, l'ofici, el sermó, i la publicació dels estatuts i membres confreres i confreres vius, i els que havien traspasat. Aquesta lectura en veu alta contribuïa a la "memorialització", o sigui, el fet de mantenir viu el record de la mateixa confraria i dels seus membres. Recordar els confreres i confreres vius i morts era part de la preocupació de la confraria. Els bisbes reformistes s'encarreguen de fer-les posar al dia i observar-les, d'imprimir-les i fer-les visibles i presents.

Dins d'ella, i entre els seus membres, hi són presents gairebé tots els oficis de la ciutat, si bé és cert que hi predominen uns grups més que altres. La seva procedència i diversitat social val a dir que és heterogènia, inclou, en els extrems, des de canonges, ciutadans honorats i nobles fins a bracers, pagesos o sastres. No hi havia cap estatut que regulés l'escrutini ni restringís l'accés i admissió dels nous membres en relació amb el seu ofici, ni tampoc que en regulés la conducta i posterior expulsió o càstig —si es donava el cas, sempre excepcional—, amb la intenció de mantenir la moral alta, els estàndards religiosos i l'atenció regular.

Podem agrupar els seus membres segons la tipologia del treball, gairebé tots els de la ciutat presents i sense haver-n'hi cap d'exclòs, a

³⁰ MARQUÈS, Josep M. (1994), "Confraries medievals del bisbat de Girona", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. XXXIV, p. 342 i 363. ADG, Arxiu de St Feliu de Girona, Fons confraria de St Narcís 1, f. 1-3.

saber: l'alimentació —carnissers, moliners, pastissers, peixaters, vinaters i cellerers—, la construcció —mestres de cases i picapedrers—, el comerç i la venda al detall —botiguers de teles, hostalers, mercaders, traguiners i revenedors—, la fusta i el metall —ballesters, fusters, pedrenyalers, orfèvres, campaners, calderers, parolers, estanyers, torners, serrallers i serradors—, la noblesa i els grups privilegiats —cavallers, ciutadans honrats i donzells—, els professionals liberals —doctors en drets, estudiants, mestres d'escoles, notaris, escriptors, llibreters, corredors de coll i d'orella, i pintors—, la salut i la medicina —adroguers, apotecaris, cirurgians, barbers, doctors en medicina, comanadors d'hospital i hospitalers—, el tèxtil —abaixadors, barreterers, brodadors, calceters, cardadors, cinters, corders, esparters, flassaders, giponers, guanterers, matalassers, paraires, velers, tintorers, teixidors de lli, de llana i de seda, sombreroers, sastres i sabaters—, el treball agrari —pagesos i hortolans—, el treball de la pell —assaonadors i blanquers—, i aquells sense especialització específica —bracers i treballadors—. La gran varietat d'oficis entorn de la manufactura tèxtil, de la pell, de la fusta i del metall fa que aquests en siguin majoritaris en els percentatges. Enlloc o gairebé mai s'indica l'origen o la procedència, cosa que pressuposa la residència a la ciutat de Girona, ni tampoc les edats. De fet, els nouvinguts o “estrangers” —tal com són definits els occitans o francesos en general— s'agrupen a la confraria de les santes Bàrbara i Apol·lònia del convent del Carme, sense arribar mai a l'envergadura de la confraria dels francesos de Barcelona del monestir de Santa Maria de Jesús, creada el 1616, sota el patrocini de sant Lluís Rei.³¹ Però els joves —o fadrins— i els captius —o empresonats a les presons reials— no eren enlloc presents, ni tampoc disposaven de confraria pròpia; però sí els condemnats a mort, que eren atesos a la confraria de la Puríssima Sang —dels mercaders—, els quals sortien en processó amb els flagel·lants i disciplinaris.³²

³¹ Alguns casos catalans: BUSQUETS, Josep (2012), “La Confraria dels Francesos de Berga”, *L'Erol. Revista cultural del Berguedà*, núm. 112, p. 35-37; ESCOLÀ, Rosend (1997), “La confraria dels «Fadrins del Sant Christo» de la Palma d'Ebre (Ribera d'Ebre)”, *Quaderns d'Història Tarraconense*, xv, p. 120-130 i NADAL, Jordi i GIRALT, Emili (2000), *Immigració i redreç demogràfic. Els francesos a la Catalunya dels segles XVI i XVII*, Vic, Eumo Editorial, p. 102-106. Casos italians: SANFILIPPO, Matteo (2009), “Roma nel Rinascimento: una città di immigrati”, a BINI, Benedetta i VIVIANA, Valerio (ed.), *Le forme del testo e l'immaginario della metropoli*. Viterbo, Settle Città, p. 73-85.

³² GAY, Josep Víctor (1992), “Dues confraries: ‘la Sanch’ de Perpinyà i ‘la Sang’ de Girona”, *Revista de Girona*, núm. 151 (març-abril), p. 40-43.

El grup preponderant dins la confraria, amb diferència, és el dels preveres, clergues i capellans. Hi podem trobar des dels mateixos abats i canonges de Sant Feliu, i els càrrecs que obtenen —els cabiscols majors, els clavaris i els oïdors de comptes són els més destacats—. Segueixen els càrrecs mitjans: els rectors, els diaques, els beneficiats, els mestres de cant i els procuradors que pertanyen a la parròquia. Per últim tenim els càrrecs més baixos, per exemple, el guarda de l'església —Pere Pellisser, 1575—. El més destacat és la presència de preveres de la Seu, que acudien a la confraria per celebrar les exèquies i els funerals. Tenim els casos de Bernat Cerdà, que arribà a ser canonge i ardiaca d'Empordà a la Seu, havia estat beneficiat de la Santa Creu de Sant Feliu —fet que el faria decidir pels funerals a Sant Feliu per ser finalment sepultat al claustre de la catedral (†1577)—, el del canonge Pere Joan Vilar (†1599) o bé el beneficiat Ponç Bonet (†1575).³³ Miquel d'Agullana, abat de Sant Joan de les Abadesses, també seria enterrat per la confraria el 1589.

Alguns dels membres d'aquests oficis tenen càrrecs prestigiosos en els gremis i que són, alhora, confreres de Sant Narcís. Hem trobat, per exemple, el mestre sastre Joan de la Casa (†1570), el mestre fuster d'origen francès Joan Verdú (†1587), el mestre argenter Francesc Tagell (†1588), o bé el mestre serraller Pere Auter (†1588); però la llista és molt més llarga i àmplia.

Per tant, es permet la duplicitat —o triplicitat— de pertinença a diferents confraries i gremis; de fet un gremi no exclou una confraria, perquè són de naturalesa ben diferent. I és que la confraria de Sant Narcís ofería uns avantatges sobre les altres confraries i sobre els gremis de tipus pràctic i útil. El lligam entre la confraria i la parròquia, entre els confreres i el parroquians, és ben evident, i els estatuts fundacionals insisteixen en aquest vincle. La pertinença de la confraria de Sant Narcís a la parròquia urbana de Sant Feliu assegurava als seus membres la rebuda dels sagraments, la confessió i la comunió freqüents, l'ajuda espiritual, les exèquies als difunts i, sobretot, uns enterraments dignes, a bon preu i, a voltes, gratuïts als seus membres i familiars. La parròquia —i el rector— és, efectivament, un altre element de control i autoritat.

Les ordinations o estatuts fundacionals de la confraria inclouen una sèrie d'aspectes que es mantenen fins a l'època moderna: el registre i la

³³ MARQUÈS, Josep M. (2009), *Inscripcions i sepultures de la catedral de Girona*, Girona: Diputació de Girona, p. 149.

inscripció del nou confrare en un llibre; l'aportació anual o quota d'ingrés de dos sous; i, un dels punts més destacats —com a la majoria de confraries—, és l'assistència als malalts pobres sense recursos, la rebuda del sagrament d'unció i, per damunt de tot, l'enterrament dels confreres. Posteriorment, se celebraven oficis de difunts per als clergues i cent parenostres per als laics. El llibre de registre permetia saber el nombre exacte i precís de confreres. Al seu torn, s'hi anotaven els pagaments anuals corresponents. Els endarrerits podien veure's impedits dels socors de la confraria a l'hora de la mort. Així, per exemple, el 1579, s'anotava que s'extraguessin els noms dels homes i les dones que no haguessin pagat, dels respectius llibres, per tal que pagués tothom.

Aquesta llarga llista de membres artesans estableixen una relació laboral alhora confraternal amb la confraria. Un cas excepcional és el del prestigiós picapedrer Llätzer Cisterna, el primer d'una fructífera família de picapedrers i mestres de cases d'origen francès, que és confrare alhora que membre actiu de la confraria dels Quatre Sants Màrtirs, que unia els oficis de la construcció. En Cisterna s'encarregava, puntualment, d'arreglar les lloses del carner de la confraria (1581), però també rebria l'encàrrec de la nova façana del temple. Llavors seria la seva muller, Maria, que seria enterrada per la confraria el 8 d'abril de 1589.

Els pintors hi són molt presents, ja que no existeix una confraria o gremi d'artistes a la ciutat. Així doncs apareixen una gran quantitat d'artistes pintors que treballen i/o que són confreres de Sant Narcís: Nicolau Mates (1569, †1570), Damià Mates (1577), Joan Mates (1581) —i el seu cunyat l'escultor Joan Ballester (1570)—, Joan Sabrià (†1590), Pere —o Perris— Roca (†1591), Pere Coll (1591), Gabriel Rovira (1600, 1601, 1602, 1604, 1605), i Rafel Andreu (1606).

La fama de la confraria transcendia l'estricta geografia urbana de Girona, i s'escampava, primer, pel pla de Girona, per anar més enllà fins a assolir pràcticament tota la vegueria, de la muntanya a la costa, dels masos a les viles més poblades. Precisament podem establir un ampli espai devocional de la confraria a través dels seus confreres disgregats arreu. Això ens indica el grau d'atracció que exercia Girona, i el grau d'integració devocional del territori. La capella de Sant Narcís esdevenia, aquí, tal com hem dit, el més gran santuari gironí. A tall d'exemple, coneixem Benet Alou, prevere d'Amer, en Rossell de Sant Gregori i en Joan Torreies de Riudarenes (1570), el cavaller Andreu Ribes (1577) i l'apotecari Miquel Roger, tots dos de Palamós, un tal Pagès, pareire de Cassà de la Selva, i el batlle de Brunyola, Montserrat

Font (1579) i encara n'hi ha molts més. Del Principat sabem del mercader de Barcelona Jaume Puig o el mestre Pasqual, cirurgià de Reus (1575). De la península Ibèrica —Castella— coneixem el sombreroer Bartomeu de Madrid (1574).

La confraria de Sant Narcís dins la col·legiata de Sant Feliu: el govern del capítol i l'obreria

L'església col·legiata de Sant Feliu és la parròquia més important de Girona: en extensió i nombre de feligresos. Acompleix les funcions sacramentals, disposa de pica baptismal i d'un gran cementiri. Desenvolupa algunes funcions simbòliques: allà s'hi beneeix el nou abat de Sant Pere de Galligants i la nova abadessa de Sant Feliu de Cadins, amb la presència del bisbe, d'altres abats i de cavallers.³⁴

A nivell intern alberga una complexa trama religiosa, administrativa i burocràtica, totalment jerarquitzada, formada per una obreria parroquial, una parell de confraries i unes prepositures canòniques. Doncs, la confraria de Sant Narcís s'hi troba inserida, com una peça més del seu engranatge, perfectament encaixada. Totes les administracions, prepositures o confraries que allotja actuen en paral·lel i amb independència, però també conjuntament si és necessari. La seva activitat és molt intensa, sovint contrària, amb un mateix objectiu: aconseguir captar feligresos o devots, per tal d'augmentar els ingressos. Un cas particular aflora en la visita pastoral de 1589 del bisbe Caçador. Una baralla que gira entorn del paper dominant que tenen els canonges entre les administracions i en contra dels preveres beneficiats. Un testimoni declarava que, malgrat que “la confraria de Sant Narcís va, a mon parer, bé [...] dits canonges an feta una nova administració en lo altar privilegiat de Sant Narcís, e los dits canonges elixen un quin té càrrec, lo qual exigex de cada missa, diuen los beneficiats, dos dinés, los quals dos dinés poden valer lo any trenta liuras, jo no ser que ser fan ni a què serveixen”.³⁵ Seguia la queixa, afegint que “vuy la administració dels Aniversaris va molt al revés del que solia anar, perquè los canonges volen ésser senyors y en tot fan lo que'ls pas per llur profit y a dany dels beneficiats y ay molta necessitat V.S.

³⁴ Antoni SIMON (1991), *Cavallers i ciutadans a la Catalunya del Cinc-cents*, Barcelona, Curial Edicions, p. 242 i 246-247. Jeroni Saconomina explica els casos de l'abat Bernat Cassà (18 de novembre de 1598) i de l'abadessa Isabel Sunyer (29 d'octubre de 1599).

³⁵ Arxiu Diocesà de Girona (ADG), Visites pastorals, 1589, f. 171v.

lliure los abusos ne fan dits canonge en perjudici de la yglésia”.³⁶ Continua planyent-se que els canonges s’havien apropiat del *Llibre dels aniversaris*, de manera que impossibilitava als beneficiats saber les misses que havien de dir.

Aquest conflicte ens permet veure el paper preponderant i fatxada dels canonges i de l’abat, organitzats en forma de comunitat o capítol canonical, la qual es defineix com a “obra eclesiàstica”. Es regia per un canonge experimentat que triava el capítol. Es reunia habitualment a la capella de la Mare de Déu dels Àngels, per exemple, el 7 d’octubre de 1578, per decidir la (re)construcció d’una capella, amb el seu retaule, dedicada a sant Pere, que el canonge Pere Verdera havia disposat en el seu testament, i que s’encarrega d’acomplir el mercader Guerau Verdera. En Verdera contracta els serveis del picapedrer Joan Dauta (o Dalta) per construir la capella, i de l’escultor Onofre Enrich per acabar-ne les escultures de la portalada. El 31 de juliol de 1579 el capítol contracten unes pintures a l’escon de la taula del pa beneït, amb imatges de la Mare de Déu, de sant Feliu i de sant Narcís. Entre els diferents càrrecs que obtenen els canonges hi ha el preceptor, un professor responsable de mantenir el precepte, o sigui, l’ordre, o, fins i tot, l’educació.

La comunitat canonical s’encarrega de les administracions —o almoines— del Vestuari, del mes de Juny i dels Aniversaris, les quals es mantenien a través de les rendes de diferents propietats, a través de dos canonges protectors i per dos preveres beneficiats, elegits biennalment. L’administració dels Aniversaris disposava del mercat —o carnisseria— de Salt, i una farga —o claveteria—, que arrenden sovint. Per exemple, el 1592 arrenden la carnisseria al teixidor del Perelló de Vilablareix, Jeroni Llorens, per 7 lliures anuals, i el 1600 arrenden al claveter de Salt Antonio Davigo la farga per 14 lliures anuals. La prepositura de Juny té una casa a la plaça de Sant Feliu i moltes altres cases repartides al burg de Sant Pere i a la Força Vella.

L’obreria —o fàbrica— parroquial és la gran administració laica del temple de Sant Feliu i, sens dubte, la més gran de Girona —en comparació amb les altres parròquies de la ciutat, molt més petites—. Durant el mes d’abril —el primer diumenge després de Sant Marc— tenia lloc l’elecció, dins la capella de Sant Miquel i a so d’esquella, dels clergues —el capellà curat o rector—, obrers laics —des de donzells, ciutadans honrats, mercaders, notaris públics, fins a una bona colla de menestrals— i els baciners que havien

³⁶ ADG, Visites pastorals, 1589, f. 170v.

d'anar a recol·lectar en els diferents barris de la ciutat, amb l'assistència del batlle i de l'abat. Uns obrers que exercien la seva feina dins l'obreria i es beneficiaven, alhora, dels seus oficis —en la gran diversitat d'artesans, menestrals o artistes que hi participaven—. La reunió que tingué lloc el 26 d'abril de 1643 va aplegar, ni més ni menys, que seixanta-vuit assistents. Pocs mesos després, la mateixa obreria decidia ajudar econòmicament un antic obrer, el fuster Montserrat Cassanyes, que per la seva vellesa restava impossibilitat per treballar. Aquí, excepcionalment, l'obreria desenvolupa una funció filantròpica que no li correspon.

L'obreria s'encarrega, entre d'altres temes, del manteniment i de les obres del temple, ordinàries i extraordinàries.³⁷ A finals de 1588 l'obreria paga al botiguer de teles Gaspar Orsi 120 lliures per unes cortines de seda que s'han col·locat a l'altar major. Alguns dels moments clau són les reunions extraordinàries que tenen lloc entre 1600 i 1601. Hi assisteixen els membres de la corporació municipal —el batlle i els jurats—, i els obrers i el rector. S'elegeixen uns comissaris honorables —don Francesc de Cruïlles, el donzell Pere Desbach o el doctor en drets Miquel Prats, entre d'altres— per emprendre la construcció de la nova portalada, que realitzarà Llätzer Cisterna —precisament un dels seus obrers—. ³⁸ El 10 de setembre de 1645 es reunia, altra vegada, l'obreria, per tal de contractar la fabricació de la claraboia de la façana principal al pintor vidrier barceloní Jeroni Galí.³⁹

L'administració laica de Santa Anna és, segurament, una de les més antigues del temple, però encara ben activa a l'època moderna. El 13 de gener de 1581 els seus administradors —el sabater Pere Gardeny i el veler Narcís Illa— reconeixen al pintor Joan Matas el lliurament del retaule dedicat

³⁷ Resta per estudiar, encara, el finançament de les obres urbanes. Joaquim M. Puigvert n'ha fet una primera aproximació, amb les parròquies barcelonines de Santa Maria del Mar o Nostra Senyora del Pi. (PUIGVERT 2001: 111-167).

³⁸ GARRIGA, Joaquim (1986), *L'època del Renaixement. Segle XVI. Història de l'art català. Volum IV*. Barcelona, Edicions 62, p. 176 i 186 i DOMÈNECH, Gemma (2001), *Els oficis de la construcció a Girona, 1419-1833. Ofici i confraria. Mestres de cases, picapedrers, fusters i escultors. La confraria dels Sants Quatre Màrtirs*, Girona, Ajuntament, Institut d'Estudis Gironins i Patronat Francesc Eiximenis, p. 252-253.

³⁹ AHG, Notarials, Girona 9, Pere Casadevall, Llibre, 1645 (526), [1645, setembre, 10], s.f. i MIRALPEIX, Francesc i SOLÀ, Xavier (2022). «La contractació de retaules, imatges religioses i altres empreses artístiques a Girona durant la guerra de Separació (1640-1653)». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, núm. LXIII, 2022, p. 246-247.

a santa Anna, que acaba de pintar, en el qual volen col·locar una escultura de la Mare de Déu del Roser. El 1638, els seus administradors —el daguer Joan Terrada i el brodador Esteve Rodríguez— reconeixien la donació d'una sèrie d'objectes preciosos i de plata i vestits litúrgics, i dos anys després, la vídua Maria Masdeu fa donació a la capella, per la gran devoció que sent a la santa, d'unes cortines de tafetà taronja i verd amb flocs.

Les confrasses: el paper de les dones

Les dones desenvolupen un paper, fins ara poc conegut o estudiat, importantíssim dins la confraria. Hi apareixen, aproximadament, a partir de l'anàlisi quantitativa, en un percentatge similar al grup masculí, entorn del 50%. Això ens permet afirmar que la confraria de Sant Narcís és mixta i equitativa en gènere. La confraria de Sant Narcís és l'única de la ciutat que admet dones com a confrasses amb els mateixos drets i deures que els homes —excepte en els càrrecs i la gestió administrativa—, és per aquest motiu que n'hi trobem un nombre tan gran. És l'única ocasió en què les dones hi són ben representades a bastament, lluny de ser una confraria femenina en tots els aspectes, des de la devoció fins a la gestió. Aquesta és l'única manera que tenen les dones d'integrar-se a la confraria i organitzar-se col·lectivament davant la prohibició tridentina que les exclouia de la vida religiosa fora dels murs del convent.⁴⁰

Mai, o pràcticament mai, hi apareixen amb el seu ofici, ja que segurament no hi tenen una dedicació exclusiva. Sabem que, excepcionalment, Eulària

⁴⁰ ALAVEDRA, Josep (2006), "La confraria de les dones de Sabadell, 1596: sociabilitat femenina, malgrat Trento", *Arraona: revista d'història*, n. 30, p. 172-181; ESPOSITO, Anna (2009), "Donne et confraternite", a GAZZINI, M. (ed.), *Studi confraternali. Orientamenti, problemi, testimonianze*. Florència: Firenze University Press, p. 53-78 i ÍDEM (2000), "Men and women in Roman confraternities in the fiveteenth and sixteenth centuries: roles, functions, expectations", a TERPSTRA, N. (ed.), *The Politics of Ritual Kinship. Confraternities and Social Order in Early Modern Italy*, Cambridge, Cambridge University Press, p. 82-97; CASAGRANDE, Giovanna (2000), "Confraternities and lay female religiosity in late medieval and Renaissance Umbria", a TERPSTRA, Nicholas (ed.), *The Politics of Ritual Kinship. Confraternities and Social Order in Early Modern Italy*, Cambridge, Cambridge University Press, p. 48-66 i LAZAR, Lance G. (2000), "E faucibus daemolis. Daughters of Prostitutes, the First Jesuits, and the Compagnia delle Vergini Miserabili di Santa Caterina della Rosa", a WISCH, B. i COLE, D., *Confraternities and the Visual Arts in Renaissance Italy. Ritual, spectacle, image*. Cambridge, Cambridge University Press, p. 259-279.

Folselles era hortolana —així és definida—, ja que segurament assimilava la feina del seu marit. Això permet apuntar, sense tenir cap altra base més sostenible, de la falta —tal vegada inexistència?— d'un treball femení especialitzat o remunerat o, fins i tot, agremiat. Algunes d'elles, per la seva condició religiosa, exerceixen un ofici dins la comunitat —però no pas dins la confraria—: només les monges de Sant Daniel o de Cadins són conegudes com a abadeses, hospitaleres o infermeres. Algunes dones, no sabem si són les confrasses, exerceixen, a voltes, algunes feines de suport i ajuda puntuals dins la confraria: madona Jòrdia fa de rentadora de les robes de la confraria el 1579; madona Elisabet Cases fa de sombrerera el 1580; i durant la dècada de 1580 és na Olivera la que neteja les bazines de les llànties del voltant del sarcòfag de Sant Narcís. Tasques que, en aquells moments, s'atribuïen a la condició femenina: la neteja o la confecció de roba.

Habitualment la informació d'elles és molt laconica: a voltes només en sabem l'estat civil, i si és així són descrites en relació amb el seu marit o pare: si són solteres, filles o donzelles, o si són casades o vídues, fet que demostra, en paraules de Montserrat Carbonell, “les dones van treballar —de l'edat mitjana a la moderna— en molts oficis artesanals en qualitat d'esposes, filles de mestres, vídues o assalariades”.⁴¹ Aquesta relació de dependència masculina, de tipus jurídic, laboral i familiar, que es tradueix en una subordinació i sotmetiment de les dones, venia avalada pel dret català i pel Concili de Trento, que buscava la monogàmia, la indissolubilitat del matrimoni, la transmissió del patrimoni i l'ordre social. Idènticament s'esdevenia en moltes confraries italianes.⁴² Fins i tot hi ha algun cas excepcional de dona que hi és benvinguda, tot i no ser confrassa: madona Rafela és la majordoma del mestre pintor Josep Coll, una feina poc considerada. És per això que el paper que desenvolupa la confraria respecte

⁴¹ CARBONELL, Montserrat (1988), “El treball de les dones a la Catalunya moderna”, a NASH, Mary (ed.), *Més enllà del silenci: les dones a la Història de Catalunya*, Barcelona, Generalitat de Catalunya-Departament de Presidència-Comissió Interdepartamental de Promoció de la Dona, p. 115.

⁴² PÉREZ MOLINA, Isabel (1997), *Las mujeres ante la ley en la Cataluña moderna*, Granada, Universitat de Granada; FARGAS, Mariela (2012), *La genealogía cautiva. Propiedad, movilidad y familia en Barcelona, 1500-1650*, València, Universitat de València i CAPDEFERRO PLA, Josep (2019), “Mujeres y trabajo en Barcelona a través de procesos judiciales inéditos (1560-1710)”, a SOLÀ PARERA, Àngels (ed.), *Artisanos, gremios y género en el sur de Europa (siglos XVI-XIX)*. Barcelona, Universitat de Barcelona i Icaria Editorial, p. . 77-100.

a les dones confreres només s'entén dins la protecció exercida cap a les dones en situació de vulnerabilitat, rebug i menyspreu, les vídues exposades als perills morals, o abocades a la prostitució o a la mendicitat.⁴³ Queden, doncs, integrades dins una societat cristiana ben disciplinada.⁴⁴ Als albatz —o infants—, fills dels confreres, també se'ls dona enterrament.

Totes elles són rebudes i tractades amb respecte i consideració dins la confraria. Així ho podem comprovar en les nombroses mostres de generositat i auxili cap a les “dones pobres” o amb dificultats econòmiques, i les maltes, amb independència del seu estat civil o edat, però també segurament hi hem d'incloure aquelles que patien abusos o eren maltractades pels marits. El grup de les vídues apareix com un grup compacte, en gran quantitat a finals del segle XVI, amb una mitjana al voltant del 10-15% i xifres semblants a les de les dones casades i altres de les quals no s'indica l'estat civil. La relació entre viduïtat i pobresa és molt directe: la mort del marit podia comportar un brutal descens social, difícil d'assimilar.

En el pitjor dels casos les vídues venen caracteritzades com a soles, indefenses, desateses, velles, pobres i sovint maltes o convalents, potser abandonades, vivint entre l'angoixa i l'aflicció, al límit de la supervivència i la marginalitat. La confraria les ajudava de diferents maneres: pagant-los les quotes (o pòlisses) o, més ben dit, suprimint-les, donant-los diners en efectiu, i pagant-los l'enterrament. Els exemples són molts i repetits, i s'empra la mateixa locució llatina, “*gratis et amore Dei*”, o sigui, per la gràcia i per l'amor de Déu. Vegem-ne alguns d'aquests casos: “El 12 de setembre de

⁴³ VENANCIO, Anna i RICART, Dolors (1988), “Dona, cultura i experiència religiosa (segles XVI-XVIII)”, a NASH, Mary (ed.), *Més enllà del silenci: les dones a la història de Catalunya*, Barcelona, Generalitat de Catalunya-Departament de Presidència-Comissió Interdepartamental de Promoció de la Dona, p. 129-149 i PÉREZ MOLINA, Isabel (1993), “Donar cos a la història: les experiències de les dones (segles XVI al XVIII)”, *Manuscrits*, 11, gener, p. 243-258.

⁴⁴ PALLÀS, Joaquim (2015), “El treball de les dones, entre la legalitat i la conveniència (segles XVII i XVIII)”, *Pedralbes*, 35, p. 157-189; VICENTE VALENTÍN, MARTA (2014), “Les dones i el treball”, a GARCIA ESPUCHE, A. (coord.), *Les dones. Barcelona 1700*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, p. 143-175; ÍDEM (1993), “Darrera les estructures gremials: dones i institucions econòmiques a la Barcelona del segle XVII”, *Pedralbes*, 13-II, p. 329-333 ÍDEM (1990), “Les dones en els gremis de l'edat moderna a Barcelona (segles segles XVII i XVIII)”, *Pedralbes*, 10, p. 137-142 i RHEINHEIMER, Martin (2009), *Pobres, mendigos y vagabundos. La supervivencia en la necesidad, 1450-1850*. Madrid, Siglo XXI de España Editores, p. 41-75.

1575 els pabordes donen 12 sous “*amore Dei* per lo que estava ab malaltia y pobretat Bartomeua Baseta, pobre y víuda”.⁴⁵ El 27 d'abril de 1577 el pabordes decideixen, per voluntat del canonge Joan Quintana, que “haia confessada Anna Colomera, víuda, y sabia tenia nesecitat, fou subvinguda dels béns de dita confraria y axí li doni vint sous”.⁴⁶ I el 28 de gener de 1589, diu el paborde: és “morta Catherina Cusaga, víuda, dona molt pobra que per ésser tant pobra, la confraria y hés anada de voluntat dels pabordes per amor de Déu, per la seqüella de 6 preveres, creu y candaleros y portacossos y andador onsa sous y vuit dinés”.⁴⁷ Hi ha altres casos que atenen les seves necessitats: Bartomeua Gaiava rep 12 sous (1602) o Elisabet Sobrassia 1 lliura (1608). Per contra, les ajudes als homes són molt minoritàries.

La solidaritat entre confrasses també es manifesta amb diferents signes, sempre amb el consentiment dels pabordes, o sigui, sota la seva protecció. El 10 de juliol de 1582 l'oïdor de la confraria, Francesc Galdens, diu: “doni de consentiment dels senyors pabordes a madona Beatriu Gadra, que las horas era malalta y passava necessitat, per intercessió de la senyora Massaneta y era confrarera molt havia que a les tals sol affavorir y dar charitat dita confraria”⁴⁸ Una lliura.

Filantropia i caritat

La caritat i la filantropia de la confraria de Sant Narcís es palesa en diferents direccions i pren diverses formes, de manera molt semblant —o idèntica— a les altres confraries europees, a saber: a) la creació d'almoines de pa cuit; b) la subvenció amb diners als confreres i confrasses més necessitats, per pobresa o malaltia; c) l'ajuda en els últims moments de la vida, en el que es coneix com el “bon (o ben) morir”, i d) el pagament dels

⁴⁵ ADG, Confraria de Sant Narcís, Col·legiata de Sant Feliu de Girona. *Libre de comptes de la caixa dels pabordes de Sant Narcís*, 1566-1631 (928), [1575, setembre, 12], f. 70r.

⁴⁶ ADG, CST, CSFG, Llibres de comptes, 1569-1609 (896), [1577, abril, 27], f. 75v.

⁴⁷ ADG, CST, CSFG, Llibres de comptes, 1569-1609 (896), [1589, gener, 28], f. 132v.

⁴⁸ ADG, CST, CSFG, Llibres de comptes, 1569-1609 (896), [1582, juliol, 10], f. 111r.

enterraments i de les exèquies als confreres i confrereses impossibilitats.⁴⁹ Així ho feu la confraria de la Mare de Déu del Carme —dels cinters, albadiners, passamaners, corders i esparters— el 1619; quan es va reunir el 17 d'agost va determinar vendre un censal per comprar forment per als confreres necessitats. Aquests eren els mitjans més assequibles, segurament els més bàsics i útils, però també els més barats i senzills per a la confraria. Vist al revés, aquests serveis caritatius actuaven per als estaments socials més baixos d'element cohesionador, solidari i comunitari, de pertinença a una entitat que els protegia i emparava, quan fallava l'ajuda mútua que efectuava la família o el veïnatge. Els permetia assolir el propòsit de la vida cristiana com a feligresos i parroquians, alhora que equilibrar-ho amb una pietat i caritat activa. És més, la confraria de Sant Narcís esdevé l'alternativa als serveis, l'assistència i les prestacions que ofereixen els gremis. Així ho trobem en aquest parell de casos, en què veiem que la caritat, la misericòrdia i la pietat vers els confreres és una prioritat de la confraria. L'assaonador Benet Balaguer “per ésser ell molt pobre li feu gràcia del restant soles que pagàs los gastos” [de l'enterrament] (1574) i a Bernardí Carbonell “era pobre y de voluntat dels senyors pabordres anà la confraria *Amore Dei*” [a atendre'l a casa seva] (1599),⁵⁰ per això no se li cobrà res. Són els pabordres, tal com veiem, els que prenen la decisió final d'assistir els confreres necessitats. Això vol dir que els pabordres coneixen amb escreix l'estat econòmic dels seus confreres.

A través d'aquestes accions podem comprovar la influència dels tractats moderns entorn de la pobresa, exemples d'un ampli debat europeu sobre aquest problema, no pas fàcil de resoldre:⁵¹ de l'humanista valencià Joan Lluís Vives, autor *De subventione pauperum* (1526), passant per Gabriel de Toro (*Tesoro de misericordia*, 1536), Domingo de Soto (*Deliberación...*, 1545), Juan

⁴⁹ ROCCIOLO, Domenico (1999), “Gli archivi delle confraternite per la storia dell'assistenza a Roma in età moderna”, *Melanges de l'Ecole française de Rome. Italia et Méditerranée*, tome 111, núm. 1, p. 345-365 i HERNÁNDEZ, Françoise (2008), “Être confrère des Agonisants ou de la Bonne Mort aux XVIIe et XVIIIe siècles”, a DOMPNIER, Bernard i VISMARA, Paola (dir.), *Confréries et dévotions dans la catholicité moderne (m. XVe-début XIXe siècle)*, Rome, Collection de l'Ecole Française de Rome, p. 311-338.

⁵⁰ ADG, CST, CSFG, Llibres de comptes, 1569-1609 (896), [1599, juny, 22], f. 188r.

⁵¹ RHEINHEIMER, Martin (2009), *Pobres, mendigos y vagabundos. La supervivencia en la necesidad, 1450-1850*. Madrid, Siglo XXI de España Editores i WOLF, Stuart (1989), *Los pobres en la Europa moderna*, Barcelona, Crítica.

de Robles (*De la orden...*, 1545), Lorenzo de Vilavicencio (*De Oeconomia...*, 1564) i del canonge d'Elna Miquel Giginta (1534-1588), autor del *Tratado de remedio de pobres* (Coimbra, 1579) i de l'*Exhortación a la compasión con pobres* (Barcelona, 1583 i Madrid, 1584). Giginta —que coneixia les tesis de Vives—, en el context de capitalització de la pobresa en temps de Felip II, apostava pel control de la mendicitat, davant de l'augment de la pobresa i dels pobres mendicants, a través de la fundació d'hospitals i cases de caritat, de misericòrdia o hospicis, públics o privats, per tant, que incloïa la mendicitat, la pobresa i la malaltia. A Barcelona es va traduir amb la construcció de la Casa —o Hospital— de Misericòrdia, a partir de l'actuació de Diego Pérez de Valdivia.⁵² Però, arran de les dificultats econòmiques de construcció i manteniment d'aquests edificis i institucions a Girona, les confraries —i en el nostre cas, la de Sant Narcís— supleixen aquesta mancança amb escreix.⁵³ Al seu torn, queda per estudiar la pobresa a la ciutat de Girona a la primera edat moderna, en diversos aspectes, a saber: la quantificació, la qualificació, el gènere i la dinàmica conjuntural —o estructural—; les lleis i mesures de control del municipi i de les diferents autoritats, civils i eclesiàstiques; els nouvinguts urbans resten desprotegits pel seu entorn i de la solidaritat familiar, fins que no són acceptats per un gremi o confraria; i tants altres temes. A Girona no es construeix i inaugura un hospici com a tal fins el 1780 per iniciativa del bisbe Tomàs de Lorenzana.⁵⁴

Una d'elles és la institucionalització de les almoines de pa cuit, de blat o forment, cada primer i segon diumenge de Quaresma, però segurament altres dies, a les portes de l'església de Sant Feliu. És molt habitual a les

⁵² GONZÁLEZ SUGRAÑES, Miquel (1903), *Mendicidad y beneficencia en Barcelona*, Barcelona, Imp. de Henrich y cia i FLORENSA, Núria (1998), “La pobresa i l'ociositat a Europa: política social i aplicació a les ordenances barcelonines del segle XVII i a l'obra de Gaspar Sala”, *Pedralbes*, 18-1, p. 201-213.

⁵³ GIGINTA, Miquel (2000), *Tratado de remedio de pobres*, Barcelona, Ariel i Edicions de la Universitat de Barcelona (edició i estudi de Fèlix Santolària); PAGÈS, Alexandre (dir.) (2013), *Giginta. De la charité au programme social*, Perpinyà, Presses Universitaires de Perpignan; i CAVILLAC, Michel (pres.) (2007), *Giginta: Colloque International, Elne, Ancien Evêché*, 26 et 27 octobre 2007, Elne: Elne Ville d'Art. Vegeu també SEBASTIÁN, Raul F. (2018), “La aportación de Juan Luis Vives al estudio de la pobresa. *Del socorro de los pobres a la aporofobia*”, *Vivesiana*, núm. 31, p. 75-87.

⁵⁴ BORRELL, Miquel (2002), *Pobresa i marginació a la Catalunya il·lustrada. Dides, expòsits i hospicians*, Cabrera de Mar, Galerada i Centre d'Estudis Selvatans, p. 357-495.

parròquies rurals, més que a les urbanes, i es creen a través dels llegats testamentaris.⁵⁵ A les ciutats és molt més problemàtic de solucionar, per l'acumulació i conflictes que generen els pobres, vagabunds o vergonyants a les entrades de les esglésies, que sobreviuen gràcies a aquest tipus de caritat —tal com explica Joan Saconomina que havia passat el 9 de desembre de 1595, festa de la Concepció, a la catedral—. ⁵⁶ Per tant, la confraria de Sant Narcís les realitza amb comptagotes. La primera almoïna té lloc el primer diumenge de Quaresma, que va instituir en testament mossèn Joan Xifra, beneficiat de Sant Feliu, que deixa cinc lliures procedents d'un censal, amb pa cuit que s'ha de donar sobre la seva llosa. Així es van emprar el 1579, per comprar forment, el 1581 i 1589, en el qual intervé el mestre pastisser Ramon Xambó que elabora el pa, i el 1585 per pastar pa. La segona almoïna es realitza el segon diumenge de Quaresma, procedents dels béns de la confraria, instituïda alguns anys després que la d'en Xifra. El 1588 es pasten, inicialment, cinc mitgeres de blat pel preu de 6 lliures i 10 sous, en les quals hi intervenen moliners, pastadors i el forner de Sant Pere; *a posteriori* es veu que la caritat és poca i que falta pa, de manera que se n'ha de comprar més, fins a 9 lliures 12 sous i 8 diners. Aquestes almoïnes de pa, tan puntuals, podien esdevenir clau i d'extrema importància en moment de carestia i d'augment del preu de gra i del pa per aquells pobres o extremadament pobres.

⁵⁵ SOLÀ 2008: 302-306.

⁵⁶ "Com vuy, dia de la Consepció, que contam a 8 de dezembre 1595, estava moltíssima gent pobra en aquell espay que età davant la capella de la Pasió, en la Seu, quy munta del portal que is en lo clos a l'altro portal de dita isglésia que va a Sant Cristòfol, per a pendra una almoyna de un pa que la confraria dels fustés y mestras de cases acostuma de donar cada any per senblant dya, a las sis o set oras de matí, a totes les persones que y van y [...] mestra de cases. Cada a hu dels pobordras, aparexent-li que y avia molta gent, tancàs la porta que ix a las clastas y restàn dins y per lo que acodia molta gent per l'altra porta, que ve derera de la Seu, y vist que allí's barallaven per lo que estaven molt estrets, donà de dalt en fora una anpenta a la dita gent y tancà l'altra dita porta, per lo que encara no hera l'ora de donar dita caritat y va-se'n. fou tal la dita enpenta que donà a la dita gent que caiguéram uns sobre d'altres quantra la porta que is las clastas, y com aquell dit espay o carrer està en devallada y lesoras molt fosc per aver, com dic, tancades les dites dos portes, la gent estaven tan enbolicats y tant los huns sobre d'altres sens poder-se alsar, de ont ne resultà que entre òmens y dones y minyons se moriren setza persones", Antoni SIMON (1991), *Cavallers i ciutadans a la Catalunya del Cinc-cents*, Barcelona, Curial Edicions, p. 224-225.

Un altre gest és l'assistència, en els últims moments de la vida, en el “ben morir”, tal com venia indicat en els estatuts fundacionals, o sigui, en paraules de Philippe Airès, “*la solemnidad ritual de la muerte en el lecho*”.⁵⁷ De fet, estava ben arrelada la creença popular de la remissió de les faltes amb una bona mort més que no pas la necessitat de l'esforç d'una vida virtuosa. No pas els metges o cirurgians, sinó els preveres contractats per la confraria que socorren, ajuden i auxiliem els confreres i confrasses en els últims moments de la seva vida, per la qual cosa cobren en funció de l'estona que passen al costat del moribund, o pel desplaçament curt o llarg que han efectuat. Això es fa a través del res i la pregària, la visita personal, i l'assistència física al moribund. El 25 de maig de 1577 el canonge Miquel Pla i el beneficiat Miquel Llorenç anaren a casa de Llätzer Amat, que vivia a la Font del Rei, per tal d'ajudar a bon morir el seu jover. O bé el 3 de gener de 1578 era Llorenç Serra que anà a les hortes de la casa d'en Tarrats per subvenir Joan Novell (a.) Fat, on romangué fins que morí. Així li passà al prevere Llorenç Serra “per una anada fonch y jo ensemperabell de nits y pertire asercha de las nou hores de nit per casa de Barsaló de mont junt per ajudar a ben morir sa muller, estigueren aquella nit y lo endemà fins a ser ho vuyt hores, dit que ha dit Llorens Cerra per sa part sis sous, axí que entre endós pren suma de dotse sous”.⁵⁸

Una altra manera és la creació d'una causa pia destinada a maridar les donzelles “de son llinatge”. S'ha de considerar, aquesta, una de les formes més comunes de la filantropia entre els vius. Per aconseguir un casament respectable per a una noia soltera necessitava un dot apropiat segons l'estatus de la família. El consell municipal de Girona ja havia instaurat, des d'antic, una causa pia amb la intenció d'ajudar les noies pobres i/o òrfenes.⁵⁹ I la pabordia de l'Almoina del Pa de la Seu es reunia periòdicament per escollir onze donzelles gironines. La confraria de Sant Narcís, específicament, en disposava almenys d'una. Sabem que el prevere Narcís Andreu en crea una, en una data imprecisa —a principis del segle XVII—, però ja n'hi havia d'altres de prèvies. El 16 de maig de 1577,

que era la festa de la església del Senyor, fonc fet ajust general ab esquella cridat en què fonc determinat que per los pabordres tinguessen càrec de mirar sempre

⁵⁷ ARIÈS, Philippe (2017), *Historia de la muerte en Occidente. Desde la Edad Media hasta nuestros días*, Barcelona, Acantilado, p. 49-50.

⁵⁸ ADG, CST, CSFG, Llibres de comptes, 1569-1609 (896), [1579?], f. 89r.

⁵⁹ BORRELL 2007: 22-23.

que algun confrare estigués mal, és a saber, per aber morir y tanbé per ajut venir los confreres pobres y per a casar donselles fillas de confreres y que dells béns de dita confraria fos feta una campana com par ab acte pres per m^o Gregori Cudina, mes y any ja dalt dit.⁶⁰

En ocasions especials, com aquesta, es practiquen recol·lectes ordinàries per a usos extraordinaris, el pagament o adquisició d'un objecte de preu elevat. Aquesta causa pia dotava les filles dels confreres pobres en el moment del casament. La xifra de dot, que desconeixem, devia ser petita.

La confraria, els monestirs de Sant Daniel i Cadins i l'hospital de Sant Llàtzer

El prestigi de la confraria de Sant Narcís passava pels vincles que va establir amb tres grans institucions religioses: els monestirs femenins de Cadins (al Mercadal) i de Sant Daniel (a la vall del Galligants), i l'hospital de Sant Llàtzer (al costat del portal de França). D'aquesta manera estenia la seva filantropia a un nivell superior, més enllà de dependència immediata dels seus confreres, confreresses i familiars. Aquesta relació que s'estableix entre la confraria i l'hospital és un procés de racionalització de la caritat pública que es dona arreu d'Europa. Els hospitals medievals són "presos" per les confraries —i pels municipis— per convertir-los en institucions més eficients i selectives.⁶¹

No sabem per quin motiu, però les monges dels monestirs de Santa Maria de Cadins i de Sant Daniel empraven els serveis de la confraria de Sant Narcís per enterrar-se. La petita comunitat cistercenca de Santa Maria (o de Sant Feliu) de Cadins estava situada al costat de la parròquia de Santa Susanna del Mercadal, la qual utilitzava el seu temple com a església monàstica, fet que la va ajudar en l'embelliment artístic i en la revitalització cultural.⁶² En aquest sentit, la parròquia disposava del seu propi cementiri, on eren sepultats els

⁶⁰ ADG, CST, CSFG, Llibres de comptes, 1569-1609 (896), [1577, maig, 16], f. 75v.

⁶¹ TERPSTRA, Nicholas (2000), "The *Qualità* of Mercy. (Re)building Confraternal Charities in Renaissance Bologna", a WISCH, B. i COLE, D., *Confraternities and the Visual Arts in Renaissance Italy. Ritual, spectacle, image*. Cambrigde, Cambrigde University Press, p. 117-145.

⁶² GIRONELLA 2005: 72-73. Vegeu també GIRONELLA, Anna (2008), *La ciutat de les dames. Dona i creació artística a Girona (segles X-XVIII)*, Girona, Ajuntament de Girona [catàleg de l'exposició].

seus feligresos, però algunes monges preferien anar a Sant Feliu. Coneixem els casos d'Isabel Malla (1570) i de l'abadessa Àngela Sampsona (1573), entre d'altres. L'últim quart de segle XVI la confraria de Sant Narcís enterrava una mitjana de tres monges benedictines —de Sant Daniel— cada any. Fixem-nos en aquests casos: només el 1576 —segurament un any amb circumstàncies excepcionals— eren la priora Caterina Xammar, la infermera Maria Alemany i la sagristana Violant Alemany, totes elles amb càrrecs administratius, i el 1578 era la monja Jerònima de Lordat.

La confraria de Sant Narcís s'encarregava d'enterrar els pacients difunts de l'hospital de Sant Llàtzer. S'entenia la caritat als malalts més desvalguts i desemparats: els permetia créixer doblement, en noblesa i honor, alhora que s'institucionalitzava un control social sobre l'hospital. El 5 de desembre de 1569 es paguen sis sous al procurador de l'hospital per "Johan Masell, qui morí en la casa de dits masells, per quant és concòrdia ab dita confraria que tots los masells són confreres qui habitan y moran en la casa y hospital dels masells de Gerona, y la confraria va per sercar lo cos de qualsevol qui mor alí y no se'n ha res més".⁶³ Per tant, l'hospital i la confraria mantenien una unió a través d'un contracte escrit.

L'hospital de Sant Llàtzer estava a càrrec del municipi, i acollia els leprosos i mesells. Era, per tant, un hospital molt especialitzat, apartat de la ciutat. Estava situat al barri de Pedret, al costat nord-est de la ciutat, fora les muralles. Havia estat fundat el 1170, i el 1333 ("lo mal any primer"), s'hi construeix una capella annexa dedicada a sant Jaume, perquè en aquesta època també acollia els pelegrins de Compostel·la que entraven a la Península per aquesta via. Un punt culminant té lloc el 1555 quan el rei Carles I emet un document a favor de la institució, que suposa l'ampliació i engrandiment de l'hospital a l'altre costat de la carretera. Algunes dades documentals ens permeten saber el sentit del creixement, que s'allarga a la segona meitat del segle XVI. El 13 de novembre de 1596 el picapedrer de Girona Pere Lluquet rep de Joan Campoliar, procurador de l'hospital, 12 lliures "del preu fet de la obra està comensada en lo dit hospital, la qual se té de acabar", i en cas que "dita obra no rescique o dexa de fer aquella conforme està apuntat

⁶³ ADG, CST, CSFG, Llibres de comptes, 1569-1609 (896), [1569, desembre, 5], f. 9r.

ab mi y ab lo qui les hores era procurador de dit hospital”⁶⁴ es restitueixin aquests diners. Immediatament després —el 15 de novembre— se signa la capitulació i concòrdia per acabar aquesta obra, que signen el picapedrer Pere Lluquet “tennint lo càrrech de fer y fabricar la obra comensada en dit hospital per ordre dels magnífichs jurats de dita ciutat” i el també picapedrer Joan Llampuig. En Llampuig es comprometia a acabar “la obra comensada en lo dit hospital del modo y manera dit Lluquet, poder y comissió dels dits jurats la tenia de fer, ço és, fins al y qual de la paret que ve de la part del hospital, la qual obra tingue ésser acabada a tot punt a judici de personas en açò expertes”.⁶⁵ En Llampuig cobraria 57 lliures lliures.

És, segurament, a partir d’aquest privilegi reial —si es pot definir d’aquesta manera— que apareix un relançament de l’hospital, i s’estreny la relació amb la confraria, que s’atura el 1623, quan l’Hospital de Santa Caterina es fa càrrec dels leprosos i mesells. Aquest hospital —com tots aquells de petites dimensions— eren poc eficients, mal equipats o mal gestionats; i, des de Trento, restaven sota la supervisió episcopal.⁶⁶ En aquests anys —de 1555 a 1623— el nombre de mesells registrats és molt elevat. Coneixem únicament els seus noms, mentre que s’han perdut els seus cognoms familiars pel fet d’entrar a l’hospital. Potser es tracta de pobres vergonyants, vagabunds o miserables que han contret la malaltia. Per això se’ls refereix com a “Jaume Masell” o “Caterina Masella”. Els preus d’aquests enterraments —dels leprosos anònims— són els més barats, entre 5 i 6 sous. Excepcionalment apareix algun cas particular: el 10 de novembre de 1582 s’enterra na Llorença, muller del blanquer Jaume Martorell, que havia mort a l’hospital. El preu, aquí, és el doble: 11 sous i 4 diners, perquè es tracta de l’esposa d’un confrare, que havia ingressat a l’hospital per intentar recuperar-se.

⁶⁴ AHG, Notarial Girona 1, Andreu Vilaplana, Manual, 1586 (856), [1596, novembre, 13], s.f.

⁶⁵ AHG, Notarials Girona 1, Andreu Vilaplana, Manual, 1586 (856), [1596, novembre, 16], s.f.

⁶⁶ BORRELL, Miquel (2007), *Hospicis i hospitals de pobres*, Girona, Diputació de Girona i La Caixa [Quaderns de la Revista de Girona, 125], p. 26-27; REVENTÓS, Jacint i MARQUÈS, Josep M. (2001), *Història dels Hospitals de Catalunya. Els hospitals de les comarques gironines*, Barcelona, Editorial Hacer i SOLÀ, Xavier (2016), “Petits hospitals rurals: caritat, misèria i supervivència en els segles XVI i XVII. Alguns exemples dels pobles de la Garrotxa i la Selva”, *Annals del Patronat d’Estudis Històrics d’Olot i Comarca*, 27, p. 99-134.

També els responsables de l'hospital van ser enterrats per la confraria: l'espaser i comanador de l'hospital, Narcís Valls (1576), el mercader i procurador de l'hospital, Joan Sancho (1576), Magdalena, la filla del mestre Martí Valls, també comanador (1577) o bé la infermera Coloma Almarica (1578).

2. FESTIVITATS I ORNAMENTS PER A SANT NARCÍS

La gestió administrativa i econòmica de la confraria

La confraria es gestiona a través d'una estructura administrativa molt rígida i formal, segons venia indicat en els estatuts, amb pocs membres, però totalment eficaç. En origen —a començament del segle XIV— els estatuts indiquen que només són dos els pabordes, un clergue i un laic. Però a l'època moderna creix, i ja són quatre els membres amb càrrecs administratius: dos clergues, un canonge —que a voltes és el cabiscol de Sant Feliu—, i un prevere —que és un beneficiat del mateix temple—, fenomen que podem qualificar de “clericalització” de la seva gestió; i dos laics, sempre un ciutadà honrat de Girona i un menestral —que sol ser un botiguer de teles, un mercader o un notari—. Cada un d'ells representa, al seu torn, els diferents col·lectius de Sant Feliu i de la ciutat, a saber: primer, el grup de canonges —i de l'alta clerecia—, segon, la comunitat de preveres —clerecia mitjana o baixa—, i tercer, la menestralia i la universitat —associacionisme laic. D'aquesta manera els diferents grups socials es reparteixen el poder religiós i públic a la ciutat. En una reunió de la confraria a la capella de la Mare de Déu dels Àngels, el 3 de maig de 1579, hi assisteixen Bernat Terroja —subbatlle—, els prepòsits Dimas Valencors i Benet Serra, i una sèrie de confreres laics: Rafel Cerdà, Rafel Company, Pere Garbí, Andreu Vilaplana, Rafel Nadal, Gaspar Valencas, Salvador Anglasesell, Joan Massanet, Duran Bas i Joan Coromines. Aquests elegeixen els seus representants: el mercader Narcís Vedruna i l'adroguer Joan Coromines. El mateix dia es reuneix el grup eclesiàstic a la sagristia: el canonge Baldiri Vives i el beneficiat Jaume Roca, que són prepòsits, el preceptor Joan Amfós, el sagristà mitjà Joan Balle, el capellà major Antoni Rostoll, el canonge Pere Sabater, el claveter Antoni Burgués, Narcís Roure, Lluís Rostoll, Joan Roca, Miquel Palau, Antoni Estanyol, Jeroni Concs, Narcís Barril, Joan Llupià, Alexandre Pasqual, Pere Brancós, Dalmau Requesens, Francisco Pasqual, Narcís Joan, Antoni Marcó i Narcís Garau. Elegeixen els

nous preposits Baldiri Vives —que repeteix en el càrrec— i Narcís Barril.⁶⁷ I és que aquesta confraria —i totes les altres— requereixen un ampli ventall d'oficials, administradors, priors o preposits, que tenen diferents funcions.

En tots aquests càrrecs recau la tasca de responsabilitat i de presa de decisions, així com el tràmit i la gestió financera. Una de les decisions era el nomenament de dos dels set beneficiats que servien la capella de Sant Narcís. Mentre que no s'han conservat els llibres de reunions o d'actes —potser no han existit mai—, sí que disposem dels llibres de comptabilitat —d'ingressos i despeses— dels segles XVI, XVII i XVIII, així com els llibres de procurador de la confraria.⁶⁸ La seva tasca i durada és de caràcter bianual. Comença cada primer de juny i acaba l'últim de maig dels dos anys següents. Cada 1 de juny, doncs, té lloc l'elecció dels nous pabordes, escollits pels seus antecessors, els quals han d'exigir, rebre i pagar “tot lo convenient y necessari per la dita confraria”. Aquest dia els pabordes sortints rendeixen i signen els comptes als pabordes entrants representants del capítol, els preveres, la universitat i singulars de la confraria, en una cerimònia que s'anomenava “audició i definició de comptes”, en la qual es repassen i calculen els balanços d'oïda i per escrit. S'empra una fórmula que diu, més o menys, el següent: “axí que vists y hoits y calculats una y moltes vegades los comptes, tant de les dades com de les rebudes, se és trobat que tant en sos biennis com en lo residuo del bienni de m^o Lluis Torrent, se ha trobat haver rebut 688 ll. 12 s. 6 d. y despès 609 ll. 5 s. 2, axí és estat tornador a dita confraria 79 ll. 8 s. 4, les quals dona comptats a dits senyors pabordes com més llargament consta en poder de J.M. Savarrés, not.”⁶⁹ Hi veiem, al final, l'aixecament d'una acta notarial que testimoniava la veritat. No sempre funcionava correctament aquest sistema. Així ho va detectar el bisbe Jaume Caçador el 1588, el qual va iniciar una investigació sobre les “borroscas eo avalots” en les eleccions irregulars dels pabordes i la falta en el retiment de comptes del passat bienni de totes les administracions de Sant Feliu. Va obligar a declarar desenes de testimonis.

La definició de comptes de 1596-97 incloïa els ingressos procedents dels confreres i les confrasses entrants, les seves quotes i els pagaments

⁶⁷ AHG, Notarials de Girona 4, Gregori Codina, Manual, 1579 (367), [1579, maig, 3], s.f.

⁶⁸ Hem consultat els llibres de comptabilitat de 1569-1609 (896) i de 1566-1631 (928), dipositats a l'Arxiu Diocesà de Girona.

⁶⁹ ADG, CST, CSFG, Llibres de comptes, 1569-1609 (896), [1592, novembre, 19], f. 143r.

anuals, així com els enterraments. El balanç va ser positiu, amb 82 lliures 12 sous i 10 diners, “los quals —deien els pabordes— les agen de rebre y de posar en la caixa de les quatre claus de dita confraria y fer-ne entrada en lo llibre de dita caixa”.⁷⁰ El 29 d’octubre de 1569 es cobra 1 lliura i 5 sous de Marianna Cambra, muller del notari de Castelló d’Empúries, que “són per la entrada y per tot lo temps de la vida y per la fi”. Les confraries, tal com veiem aquí, necessitaven diners per mantenir-se i fer front a les grans despeses que originaven.

Així doncs, els diners, o monedes, es dipositen a la caixa dels quatre panys i quatre claus, que necessita el vistiplau i la presència dels quatre pabordes per obrir-la i tancar-la. Cada ingrés i cada despesa han de ser anotats degudament en el llibre corresponent. Així doncs, el 1612, s’adverteix que sigui únicament i exclusiva el procurador, tal com molt anys anava fent, el responsable dels pagaments, i que cada vegada que es lliurin diners aquest en firmi la conformitat. De fet, el procurador és un dels pabordes. Aquest controla els ingressos i les despeses ordinàries i les extraordinàries, per tant, l’aspecte material i el monetari que permet el sosteniment i manteniment de la confraria. El balanç entre uns i altres ha de ser, sempre, positiu i favorable als ingressos; no pot haver-hi pèrdues, cosa que significaria la bancarrota o desaparició de la confraria. Així doncs, la maquinària de recaptació de fons ha de funcionar de manera impecable, sense esquerdes. No s’ha de confondre amb el claver o clavari, que desenrotlla tasques físiques, més pesades, des d’encendre les llànties, tocar les campanes, parar les taules de l’altar, empal·liar l’altar, i alguna cosa més; una concòrdia entre la clavaria i la confraria així ho regulava.

Els ingressos regulars de la confraria tenen procedència i naturalesa heterogènia, però estan plenament sistematitzats en època moderna. Es concentren en les quotes —o “entrades”— dels confreres i confrasses, i les pensions de censals. No sabem, ara per ara, les propietats de la confraria —rústiques i urbanes, cases, camps, feixes, horts o boscos— i els ingressos que podien generar. El claver i el procurador han d’estar al cas que aquestes ingressos habituals es paguin amb puntualitat i normalitat. Per portar un control precís de les quotes dels confreres, dels solvents i dels endeutats, s’escriuen en un full clavat en una post col·locada en un lloc visible, perquè tothom ho veiés. A més, és clar, d’escriure les entrades en els llibres d’homes

⁷⁰ ADG, CST, CSFG, Llibres de comptes, 1569-1609 (896), [1597], f. 171v.

i de dones, per separat, amb la corresponent, registre de defunció, quan es donava el cas.⁷¹ Res queda a l'atzar. Els impagaments també queden convenientment registrats. A la mort del jove botiguer Jaume Camós, fill del sastre Pere Camós i d'Anna, es realitza un inventari i encant dels seus béns, l'1 de febrer de 1646, els quals serveixen per pagar els endarreriments del seu pare, 19 sous per dos anys que devia, la sepultura, per la caixa de fusta, i l'oferta de pa i vi. A partir de l'1 de juny de 1641 la ciutat de Girona es va comprometre a pagar a la confraria de Sant Narcís 7 lliures "per la charitat del oli que's crema en una llàntia que dita ciutat té davant lo altar del dit gloriós màrtir Sant Narcís".⁷²

Una font regular són les pensions d'uns censals que s'han anat creat, bàsicament, al llarg del segle XVI. Des del 1591 era el beneficiat de Sant Feliu Jaume Mundó, procurador de la confraria, l'encarregat de cobrar-les *ex professo*. Els valors d'aquests censals i les pensions anuals que se'n deriven suposen xifres prou valuoses, potser no extraordinàries, per tenir-la en compte. Els recomptes que es fan el 1586 i 1591 és de tretze censals, que sumen 93 lliures i 10 sous; mentre que a principi del segle XVII (1604) s'ha rebaixat a 35 lliures i 6 sous. Al llarg del segle XVII es van creant alguns censals nous: el 1640 se n'esmenten quatre, i el 1641 un altre a la confraria de teixidors de lli.

Censals que rep la confraria de Sant Narcís

Data de creació	Venedor	Quantitat
17-XII-1556	Miquel del Riu, mercader i Pere Coloma, argenter, de Girona	Pensió de 60 sous i de preu 60 lliures.
26-III-1572	L'obraeria parroquial de Sant Feliu	10 lliures de pensió de sal.
17-II-1579	Joan Padrés, pagès i senyor útil del mas Padrés de Santa Maria de Camós	Pensió de 20 sous i preu 20 lliures.
18-VI-1581	Rafel Mas, esparter de Girona	Pensió de 3 lliures.
14-IV-1595	Mossèn Yvo Hornos, ciutadà de Girona ven a l'hortolà Joan Marcó una horta al Mercadal i un censal (que després cedeix a la confraria)	Pensió de 5 lliures anuals.

⁷¹ Els llibres d'homes o confreres no s'han conservat entre els segles XVI i XVII, només a partir de 1715. Per a les dones o confrasses tenim un llibre de 1400 i molts altres a partir de 1667.

⁷² ADG, Confraria de Sant Narcís, Col·legiata de Sant Feliu de Girona. *Libre de comptes de la caixa dels pabordes de Sant Narcís, 1599-1640* (912), [1641, juny, 1], s.f.

Data de creació	Venedor	Quantitat
Desconeguda	Rafel Albert, notari públic	10 lliures anuals, en dues parts
Desconeguda	Mas Esparter de Pedret	3 lliures anuals.
Desconeguda	Guich, passamaner de Girona	3/4 lliures anuals.
Desconeguda	En Franca (a) Xifra de Constantins	5 lliures anuals.
Desconeguda	Quitèria Bertrana (a) Hospitala	3 lliures anuals.
Desconeguda	Miquel Farró (a) Taci o Tassi	3 lliures anuals.
Desconeguda	Pere Bertran	19 sous anuals.
10-XII-1602	Miquel Terrades, argenter de Girona	Pensió de 80 sous i de preu 80 lliures.
Desconeguda	Pere Parer de Canet	2 lliures anuals.
Desconeguda	Carles Perpinyà	2 lliures anuals.
Desconeguda	Montserrat Roquer (a) Carbó de Bell-lloc	5 lliures anuals.
Desconeguda	En Clascar	2 lliures.
Desconeguda	Llàtzer Brevells	2 lliures.
28-XII-1637	Protectors dels Aniversaris de la Seu de Girona a Montserrat Huguet (i després cedit a la confraria)	50 lliures anuals i de preu 1.000 lliures.
28-II-1641	Montserrat Huguet, de Girona i jurats de la ciutat	150 lliures anuals i de preu 3.000 lliures.

Font: elaboració pròpia a partir dels llibres de comptabilitat de la confraria de Sant Narcís.

Els ingressos irregulars o extraordinaris tenen un volum inconstant. Provenen de la venda d'indulgències —per exemple, el 1579, el canonge Vives n'ingressa 27 lliures—, de llegats, donacions, cessions i deixes, o bé d'almoines. A la *Vida, milagros, y martirio de S. Narciso* (1763) s'esmenten una sèrie de papes que havien afavorit amb indulgències i gràcies a la confraria gironina: Gregori XIII —el 13 de setembre de 1580—, i Climent VIII —el 9 de novembre de 1599. Ja anteriorment, el 1545, sabem de la visita de Don Francisco de Mendoza y Bobadilla, bisbe de Còria i cardenal a Roma, el qual va concedir cent dies d'indulgències als que visitessin la capella i ajudessin a la seva preservació, reparació, conservació i manteniment. Aquestes indulgències, juntament amb la renovació de la capella, a l'elevat nombre de confreres, la seva diversitat social, i la canonització de Sant Narcís el 1638, són els elements característics d'una antiga però reviscuda confraria.

No tenim constància, ara per ara, de cap gran donació feta per patricis confreres gironins. Aquestes grans donacions haurien pogut transformar completament la confraria en una major organització filantròpica, però no és el cas de la confraria de Sant Narcís. Al seu torn, les despeses irregulars

i extraordinàries es concentren durant la festa patronal, i les altres festes i processons en què participa la confraria, pels aniversaris de les ànimes dels confreres —de manera individual o col·lectiva—, pels sermons i lectures que efectuen els frares dels convents de la ciutat, o bé per la contractació d'obres d'art, objectes i vestits litúrgics. Aquests tipus de despeses —sumptuàries, efímeres i molt generoses i cares— són vistes com a necessàries, i mai van ser criticades o mal vistes. Unes i altres, despeses i ingressos, no necessàriament es corresponen.

Les almoines són ingressos escassos, esporàdics i inestables, i representen quantitats minúscules. Es recullen en un caixa a la capella o bé es fa sortir un almoïner o col·lector per la ciutat: “A 4 de agost [de 1600] comensí de anar a fer la acapta de Sant Narcís y estiguí fins a 21 de dit, que foren desaset dies y gastí per cada dia deu reals, so és, per la despesa y salari y lloguer de ell y del rosí deu sous, y per la despesa del matxo yo aportava y lloguer de aquell y misa altres deu sous, que en tot summa desaset lliures”.⁷³ La majoria de les almoines són anònimes, amb alguna excepció: el 1578 la senyora Aldonsa Esteva havia llegat a la confraria tres lliures. Es destinen a l'oli de la llàntia que crema perpètuament davant l'altar. Els diners que els devots lliuren al sant els dipositen en una caixa almoïnera, que regularment es buida, i s'anota en el llibre de comptes, tal com es fa el 25 de maig de 1579: “ales hores hobriren en una caxa o sep que està afixat en las retxes de la capella de Sant Narcís y trobarem las sobreditas 6 lliures 17 sous 9 diners”.⁷⁴ Aquesta caixa està situada dins els barrots de la reixa, una manera efectiva per protegir-la dels bàndals i lladres. Mentrestant, els diners de la confraria es guarden en la “caxa de les quatre claus qui està detràs lo altar major”, per tant, en un lloc dissimulat a la vista dels depredadors. Una caixa de cabals, sens dubte, metàl·lica, amb quatre panys i quatre claus, una per a cada paborde. Regularment, potser diàriament, s'indica que de “la caxa del cep de les almoynes, que està a la rexa de la capella de Sant Narsís, les quals se són posades en la casa de les quatre claus”.⁷⁵ Cada mig any, aproximadament, es feien recomptes de les almoines o caritats trobades a la caixa del cep. El 1601 havien sumat la

⁷³ ADG, CST, CSFG, Llibres de comptes, 1569-1609 (896), [1600, agost, 4], f. 201r.

⁷⁴ ADG, CST, CSFG, Llibres de comptes, 1569-1609 (896), [1579, maig, 25], f. 91r.

⁷⁵ ADG, Confraria de Sant Narcís, Col·legiata de Sant Feliu de Girona. *Libre de comptes de la caxa dels paborde de Sant Narcís, 1599-1640* (912), [juliol, 1599], f. 2r.

xifra de 7 lliures, el 1603 són 13 lliures i el 1604 són 11 sous 14 diners. Tot plegat quantitats força insignificants.

Podem considerar els enterraments com a despeses ordinàries, només en varia el nombre. La confraria s'encarrega de recollir el cos del confrare difunt, transportar-lo fins al temple de Sant Feliu, fer-li la cerimònia d'exèquies i enterrar-lo en el cementiri parroquial, annex a l'església. El 1640 la confraria participa de la transformació del cementiri, en el costat de la davallada de la part de tramuntana. Aquests tres fets, juntament amb el "bon morir", eren, sens dubte aspectes decisius a l'hora de triar i d'ingressar a la confraria de Sant Narcís. La confraria contracta els serveis d'uns "andadors", una mena de pregoners, vestits amb robes vermelles i barrets, que es dediquen a escampar per la ciutat, a toc d'esquella, els perdons de la confraria.

Existeixen diferents categories i preus d'enterraments. L'ús afegit de diferents acompanyants, objectes i símbols va augmentant el preu final, que tendeix a la solemnització de l'ofici de rèquiem: l'ús del drap major o xic, la creu processional, les gramalles, el taüt, l'oferta de pa i vi, les honres, i l'acompanyament d'escolans amb la creu, dels portacossos o de l'andador, etc. A partir de 1573 s'innova la col·locació de la creu de la confraria en els túmuls mortuoris durant les misses de cap d'any, novenals i d'obsèquies, mentre el taüt és cobert amb el drap negre.

La distància respecte al temple parroquial de Sant Feliu també modifica el preu. L'enterrament del mestre sastre Joan de Lacasa suposà el cost de 4 sous i 8 diners pel fet de portar-lo dins els murs del burg de Sant Feliu. L'enterrament de la senyora Joana, muller de Josep Carrió, comportà el desplaçament al pla de Girona, on trobaren el seu cos, prop de la casa d'en Marcó, fet que costà 1 sou per portar la creu i 1 diner per l'esquella. El 4 d'abril de 1577 "morí Margarida Rovira del pla y per ésser lo dijous sanct y tart no si pogué anar ab dita confraria y lo cos portaren que ja era de nit y posaren-lo dins la capella de Sancta Anna y lo diuen de res Sanct Nom nostro Senyor fonc fore del monument l'anterraren y per lo que no si era anat per fer que fassen son temps traguí los candaleros ab los siris de dita confraria".⁷⁶ Deduïm, pels llibres de comptabilitat, que el preu més baix oscil·la entre els 3 i 4 sous, i el més car supera els 11 sous. Uns imports que, fàcilment, es podien costejar els confreres.

És clar que hi ha alguns enterraments excepcionals, que paga la confraria, a vegades amb l'ajut de l'obreria: quan es multipliquen els cadàvers

⁷⁶ ADG, CST, CSFG, Llibres de comptes, 1569-1609 (896), [1577, abril, 4], f. 75r.

en temps de pestes —almenys va haver-n'hi una entre 1579 i 1580—, o bé dels foragitats, excomunicats o penjats a la forca. El 10 de gener de 1572 el revenedor Francesc Sala “havia entredit per les esglésies y fonc soterrat en l'ort de la obra de dita església y essent fora lo entredit fonc sepultat en lo cementiri y despeny dits dinés per quatre homes que'l enterraren en son fossar”.⁷⁷ El 24 de març de 1583 s'enterrà, per 11 sous i 5 diners, a “Pere Feliu, pagès del pla, lo qual fou penjat per la justícia a las forcas del Onyar, ab porta cossos, andador y squella”.⁷⁸ Alguns difunts són admesos després de la seva mort, mentre paguin: el 10 de maig de 1581 s'enterra al convent del Carme en Rafel, fill de l'adroguer Joan Coromines, “que fonch acullit après de ésser mort en dita confraria”,⁷⁹ després de pagar 9 sous i 6 diners.

La festa de Sant Narcís i altres celebracions

Les celebracions externes i visibles de la confraria eren, alhora, públiques, cíviques o comunals i, privades, íntimes i organitzades per ella mateixa, en forma de processons per la ciutat o bé dins la capella. La festivitat de Sant Narcís se celebrava solemnement cada 29 d'octubre, almenys fins l'any 1593. Aquesta era la diada central de les commemoracions entorn de la figura del sant. Els actes es van desgranant durant la vigília, el dia principal, i els següents dies. Degut a la seva complexitat d'intendència, que suposa una gran organització i unes grans despeses, el paborde claver s'encarrega de gestionar i anotar diligent en els llibres de comptabilitat tots els detalls de l'esdeveniment. Una missa solemne, pomposa i fastuosa, és l'acte central, seguida de la processó. Hi participen tots els preveres de Sant Feliu —la comunitat canonical en pes—, l'obreria parroquial, les altres administracions i confraries de temple i de la ciutat, i segurament els representants del municipi. Era el moment per encoratjar els confreres a confessar-se i prendre la comunió.

Prèviament —i durant tota la setmana anterior— s'escombra la capella i s'espolsa el retaule. La capella i l'altar s'empal·lia, o sigui, es guarneix amb una sèrie de teles i robes precioses, amb rams de flors i plantes; una combinació de colors i olors. Ens podem fer una idea de la maquinària d'aquest monument.

⁷⁷ ADG, CST, CSFG, Llibres de comptes, 1569-1609 (896), [1572, gener, 10], f. 32v.

⁷⁸ ADG, CST, CSFG, Llibres de comptes, 1569-1609 (896), [1583, març, 24], f. 118v.

⁷⁹ ADG, CST, CSFG, Llibres de comptes, 1569-1609 (896), [1581, maig, 10], f. 113r.

El 1574 s'instal·len setze corrioles, fixades al capdamunt de la volta, rodejant l'altar, per tal de penjar-hi unes gruixudes cordes on suspèn-dre-hi pesants cortines, densos domassos, draps de ras i teles de tafetà (seda), enramades de barballó, boixos, clavells i flors silvestres. De les cordes o cordills més prims s'hi entortolliguen tires de neules. Els preus d'aquests materials no són pas gens barats: el 1588 Gaspar Orsi cobra 60 lliures per unes cortines de tafetà; el 1602 es paguen al mestre Andreu Mateu 8 sous per disset canes de cordes i altres 6 diners per fil la cana, i 3 sous al torner Pere Moliner per col·locar les cúrries i els draps; i el 1621 són 18 lliures per ajudar a pagar les cortines de tafetà carmesí i groc.

El treball general el realitza un prepòsit, el capellà de la confraria o l'“andador major”, una mena d'intendent o encarregat dels serveis de la capella. Un dels més actius és Miquel Mateu durant la dècada de 1590. Aquest personatge treballa tot l'any per a la confraria: assisteix els enterraments, guia les processons i n'encén les atxes, neteja les bacines, enrama la capella, treu la pols al retaule, o bé encén els ciris durant la missa dels goigs del sant. Unes feines que necessiten ajuda externa. És per aquest motiu que es contracten els serveis d'una sèrie de professionals especialitzats per realitzar alguns aspectes concrets, a saber: ferrers, fusters, vidriers o broadors, i encara altres oficis.

Per exemple, el 1587 i el 1593 el mestre organista i fuster Joan Sagristà ajuda a empal·liar la capella. L'octubre de 1569 es paguen 5 lliures i 16 sous al mestre fuster Bernat Albert per a la realització de dos bancs, una pastera per sota el tauler, un armari situat rere l'altar, i per adobar una caixa, “tot lo demunt dit, ho la major part, és estat fet per enbaliment de dita capella de Sant Narcís”.⁸⁰ Tot eren preparatius per a la festa anual. El bastaix Pere Orella s'encarrega de subministrar els boixos entre 1577 i 1580, i en Prat de Sant Daniel el va succeir el 1582. La decoració, a voltes, envaïa altres capelles o altars. L'ornament de 1602 era tan extens que va ocupar l'altar de Sant Jaume.

Durant la vigília del sant, l'església s'obre per a les visites: són els guardes (per exemple Narcís Frigola el 1587) els que vetllen per l'ordre i la vigilància, l'obertura i tancament. El punt central de la vigília és el cant de les completes —o hores majors—, a primera hora de la nit, abans del descans

⁸⁰ ADG, Confraria de Sant Narcís, Col·legiata de Sant Feliu de Girona, Llibre de comptes de la confraria de Sant Narcís, 1569-1609 (896), [1571, octubre, 21], f. 32r. (A partir d'ara CST, CSFG, Llibre de comptes).

nocturn. A l'època moderna ja estan institucionalitzades, i perviuen fruit de la tradició. Un altre element a destacar és el “certamen poètic”, tal com el que se celebra i publica durant les festes de 1628, i que comporta una important despesa de 22 lliures i 15 sous. Els focs artificials hi són presents. El 28 de setembre de 1628 els pabordes paguen al polvorer Joan Ribas 11 lliures per “sinch grossas de cuets ordinaris y mitja grossa de cuets grossos de llums fets fer per les dalt ditas festas”.⁸¹ Tot s'anuncia amb els respectius tocs de les campanes majors, al migdia i la salva al vespre.

Altres festes destacades tenen lloc durant la Cinquagesma —que també s'adorna la capella—, l'octava de Corpus —amb clavells i altres flors s'enrama la creu de sant Narcís—, la Santíssima Trinitat, Sant Tomàs, o durant la segona setmana de Quaresma. El primer de maig —la festa del Roser de maig— té lloc la “festa de la confraria” o “festa dels confreres” —definida d'aquesta manera—. De nou, la missa esdevé el vèrtex de la festa, dins la qual destaca el sermó, a la qual es podia convidar germans laics o bé membres interns. És habitual contractar els serveis d'un orador expert, que encengui els ànims dels assistents; així, pel maig de 1582 se serveixen de fra Serra, del convent de Sant Francesc, i el 1600 és el pare prior del Pilar. Abans o després s'encoratjava a la confessió, a prendre la comunió i es requeria a donar almoines. A més, hi trobem l'absolució general per als confreres, el cant dels salms, la publicació de les ordinacions, etc.

La solemnitat de la festa de Sant Narcís —i de les altres festes— s'entén amb l'acompanyament de la música, tal com era comú en altres confraries i festes, com per exemple, en la del Roser.⁸² La música, acompanyada d'elaborades escenografies i una lluminària efectista —com hem vist—, produïa un gran impacte entre els assistents. El 1578 els obrers convenen amb el picapedrer i mestre de cases Pere Boris l'assentament de l'orgue, que es contracta a l'organista solsoní Josep Bordons, en el qual, a més, hi treballen

⁸¹ ADG, Confraria de Sant Narcís, Col·legiata de Sant Feliu de Girona, *Libre de comptes de la caixa dels pabordes de Sant Narcís, 1566-1631* (928), [1628, setembre, 28], s.f.

⁸² ANGLADA, Anna M. (2015), “La confraria del Roser de Vilanova de Palafolls (segles XVIII-XIX). Aproximació al context musical”, *Revista Catalana de Musicologia*, núm. VIII, p 137-150; SOLÀ, Xavier (2009), “Alguns aspectes sobre la cultura popular dels segles XVI i XVIII a la Garrotxa i Osona: festes, música, balls, representacions teatrals i prohibicions episcopals”, *Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca*, 20, p. 65-88.

el mestre d'orgues Salvador Estada i el fuster Joan Sacristà.⁸³ L'orgue pertany al capítol dels canonges, que el deixa i el comparteix durant totes les festes. Fins que el 1629 es construeix un nou orgue. Els pabordes de la confraria fan donació de 21 lliures als

senyors Bernat Pigem, sacristà major, Pedro Manrich, canonge, Pere Cases, capellà major de la iglésia col·legiada de Sant Feliu, don Francisco Bach, Gabriel Masdeu, ciutadà, Filip Garra, mercader y altres comissaris de la fàbrica del nou orga que's fa en dita yglésia, y per paraula dels sobredits senyors al dit senyor capellà major, a cumpliment dels cent ducats que ordena la confraria del gloriós màrtir Sant Narcís se donassen als dits senyors comissaris per dita fàbrica com lo restant aie pagat m^o. Joseph Vives, prevere y beneficiat en dita iglésia en virtut de pòlissas dels dits senyors pabordres.⁸⁴

El 1587 i el 1591 la confraria contracta els serveis del paraire i músic Antic Vergés “per a sonar a las vespras y a lo ofissi lo dia de la festivitad del gloriós màrtir, un ducat”.⁸⁵ El joglar Miquel Rovira (el 1592 i 1597), el mestre de cant Segimon Vilaró (1587-1589), el músic Francesc Pou (1602), el mestre Pons Carreras (1603), el músic Miquel Fassach (1607) són els que toquen —o “sonen”— durant l'ofici de Sant Narcís i a les vespres, “tal com era costum” i paguen als minyons encendre les atxes de l'altar major els diumenges i festes de precepte. El 1602 i 1603 era el guarda de l'església, Ponç Carrera, el qui tocava a completes, i el 1607 es paguen 10 sous al mestre per les completes a cant d'orgue. És el mestre de cant Esteve Miralles el que més temps treballa, en exclusiva, al servei de la confraria almenys entre 1602 i 1626, mentre n'és paborde. Sabem algunes de les seves feines: el 1602 se li pagaven 16 sous per guiar els minyons en les actes en l'elevació del Santíssim Sagrament, i el 1608 cobrava 1 lliura 10 sous pel cant de les completes amb l'orgue i per l'ofici cantant. Fins i tot la seva mare devia ser important, perquè ella s'encarrega de comprar roba per a la confraria. Però hi ha altres músics que feien, a més, diferents tasques per a la confraria no pas pròpies del seu

⁸³ AHG, Notarials, Girona-3, B. Reig, *Primus liber negotiorum Rti. Capituli Sancti Felicis Gerunde*, 1576-82 (381), [1578, abril, 24], s.f. (contracte a Pere Boris); [1578, abril, 28], s.f. (contracte a Josep Bordons). FREIXAS 2016: 204-205.

⁸⁴ ADG, Confraria de Sant Narcís, Col·legiata de Sant Feliu de Girona, *Libre de comptes de la caixa dels pabordes de Sant Narcís*, 1566-1631 (928), [1629, maig, 30], s.f.

⁸⁵ ADG, CST, CSFG, Llibres de comptes, 1569-1609 (896), [1587, novembre, 3], f. 137r.

ofici: així el mestre organista Joan s'encarrega de l'empal·liada i cantar les completes a so d'orgue (1602 i 1603).

La processó és l'altre element identificador de les festivitats de Sant Narcís i del Corpus. La presidia i l'obria la creu, i l'acompanyaven els portadors dels canelobres. El recorregut de la processó sortia de l'interior del temple, es dirigia cap a fora en un recorregut a l'exterior. En el moment que passa per davant de la capella de Sant Narcís, aquesta està en el punt àlgid d'il·luminació amb candeles de cera blanca: tant l'interior (l'altar i el sarcòfag), la reixa, com l'exterior (fora la reixa). El recorregut per la ciutat se'ns escapa, però no dubtem que es movia pels burgs de Sant Feliu i Sant Pere de Galligants, i segurament arribava fins a la Força Vella i la catedral. L'arrendament de les cases per on passa la processó, com la del blanquer Mateu Oliva, que tenia situada a la plaça de Sant Pere, comporta alguns pactes: “lo die de la festa del Corpus tinga a dexà a una filla la finestra de dita casa per veure la processó”.⁸⁶ Els participants són molts i diversos, des de tota la comunitat canonical de Sant Feliu, confreres i escolans, fins a representants de la Seu, amb els seus canonges i beneficiats, no pas exempts de problemes d'ordre, de precedències i de prioritats a través dels carrers estrets i tortuosos de la ciutat, o pel cobrament/pagament dels salaris. Aquestes problemàtiques eren un fenomen estès arreu d'Europa. Reflectien, per un costat, el prestigi social o de l'antiguitat històrica de cada un dels seus membres participants, alhora que posava en entredit el seu finançament i l'elevat cost. Tot ells porten atxes, per tant, una altra vegada la despesa en cera es torna a multiplicar. Durant el febrer de 1640 l'apotecari Montserrat Huguet fa un llegat de 200 lliures a la confraria per tal que “les administre y fasse anar totes les vagades que yxirà lo Santíssim Sagrament fora de dita isglésia, quatre atxes de sera blanch ab quatre preveres de dita isglésia y lo tàlem de sis vares també ab un prevere que aporte cada vara y altre prevere que aporte lo pendó”.⁸⁷

El 1593, el bisbe Jaume Cassador decideix canviar el dia de la festa, el 29 d'octubre, per passar-la al 18 de març, tal com es commemorava en el martirologi romà.⁸⁸ Els jurats estigueren d'acord en la modificació, en

⁸⁶ AHG, Notarials, Girona 10, Miquel Garbí (2n), Llibre, 1581 (319), [1581, febrer, 15], s.f.

⁸⁷ ADG, Confraria de Sant Narcís, Col·legiata de Sant Feliu de Girona, *Libre de comptes de la caixa dels pabordes de Sant Narcís, 1599-1640* (912), [1640, febrer], s.f.

⁸⁸ MARQUÈS, Josep M. (2007), “Sant Feliu versus Sant Narcís”, *Revista de Girona*, núm. 240, gener-febrer, p. 79-86 i MERCADER 1954: 109-116.

signaren la sol·licitud, però per un motiu molt més pràctic i útil: pel perill de contagi d'un brot de pesta negra, el 1589, havien fet vot de celebrar el dia del patró de la ciutat com a festa de precepte, que exclouïa negocis i fires. De fet, ja n'havien existit abans, de vots: el 1579 per exemple, quan la confraria disposava dels seus "morbers". El bisbe confirmà el canvi definitiu el 1594, cosa que es va entendre com una "commutació de vot". El 1651 es tornà a repetir el vot contra l'amenaça de pesta sobre la ciutat.

Cassador disposà de fer la festa i processó el 18 de març, a fi de permetre que el 29 d'octubre es pogués tornar a celebrar la fira, i deixà l'observança del dejuni votat a la consciència de cadascú. Però el canvi no va durar. El 1601, atesa la disminució de la concurrència, es tornà la celebració i processó a l'octubre amb permís papal, que va comportar implícitament la seva compatibilitat amb la fira. El 18 de març només els regidors de la ciutat acudien corporativament a venerar el sant. La dualitat de festes es mantingué fins al 1666, en què el bisbe Ninot va acomplir una disposició d'Urbà VIII que impedia celebrar dues diades d'un mateix sant, i es donà categoria màxima a la del 29 d'octubre.

El canvi de data de la festa del 1601 el resolgué el canonge Jeroni Curús a Roma, ciutat on residia. Ell mateix procurà la recollida de textos litúrgics aprovats per al culte del sant. Efectivament, el concili de Trento havia ordenat la revisió dels formularis, i Curús n'aplegà alguns que, en haver estat editats després del concili, tenien el vistiplau desitjat. La informació que envià a Girona restà inutilitzada, ja que calia la intervenció de la Congregació de Ritus per introduir oracions i lectures al missal i al breviari. El 1621 la ciutat de Girona patrocinà el viatge del canonge de la seu Jaume Pla a Roma, per tal d'obtenir el permís oportú. Pla es trobà amb sorpresa amb l'oposició decidida dels funcionaris de la Congregació, que consideraven llegendaris els textos presentats. De nou es demanaren des de Girona a Augsburg, els anys 1624-1625, els testimonis de lectures litúrgiques sobre el sant. La influència de la cort de Madrid es mostrà amb la petició de l'ambaixador prop de la Santa Seu: el 1628, el missal i el breviari van instituir una part de la llegenda, fins llavors posada en qüestió.

Teixits i robes

Robes, vestits i teles apareixen als llibres de comptabilitat de la confraria amb molta freqüència. Això vol dir que la despesa en els teixits és altíssima. És per això que les vies de finançament han de ser diverses i àmplies. En

ocasions s'opta per fer recaptés d'almoines entre els confreres destinades a la confecció de noves peces. Altres vegades es prefereix el reciclatge. També pot donar-se una solució intermèdia. En l'elaboració i producció d'aquestes peces hi intervenen diferents agents: des dels comerciants i botiguers de teles fins als brodadors. Hem detectat diferents conjunts de teixits segons el seu destí i el seu ús. Per exemple, el 1609 s'envia na Miralles, la mare del mestre de cant de la confraria, a comprar vuit canes de tela a la botiga del mestre Garra, que costen 3 lliures i 4 sous, i el 1628 es compren diferents quantitats de tela al sombreroer Narcís Adrabau, i als botiguers Pere Bassa i Miquel Vila es gasten 10 lliures i 8 sous per divuit canes de brocat vermell.

La capella estava adornada amb cortines, tafetans o domassos de seda carmesí i groga acabades amb flocadures d'or, les quals guarnien el sepulcre o túmul de sant Narcís. Les primeres que es pengen són de 1588 i 1589, quan la confraria paga 120 lliures a l'obreria parroquial. El 1589 el botiguer de teles Gaspar Orsi subministra els tafetans de les cortines per valor de 10 lliures i 7 sous, i la seva elaboració assolí el preu de 60 lliures. Les segones són de color carmesí, que suposen la renovació de les primeres, tenen lloc el 1606, les quals valen 10 lliures, 7 sous i 10 diners. Hi van intervenir el brogador Bernat Salvany, el passamaner Narcís Llobet i el teixidor Domingo. Aquest any també es confecciona un vestit nou per al cos de sant Narcís, que costea el cabiscol Joan Amfós per 24 lliures. Les terceres que es confeccionen són el 1621, pel preu de 18 lliures, i les quartes el 1638.

Mentre que no sabem res del moment de l'ingrés dels nous confreres i confrasses, sí que ens podem fer una idea entorn de la seva mort, com a altre gran moment públic carregat de simbolisme, en què les vestimentes adquirien un gran significat.⁸⁹ Les gramalles són aquelles túniques llargues, de color negre, emprades en els oficis fúnebres en senyal de dol. El 1571 se'n confeccionen unes de noves, en ocasió de l'enterrament del pagès de Vallboscona Joan Hospital, i a partir de llavors s'institucionalitza el seu ús entre els confreres acompanyants. Es paguen 17 lliures i 9 sous i mig al botiguer de teles Jaume Vasselles per disset canes de drap i altres setze de vermell per fer sis gramalles. Seguidament el paraire i baixador Miquel Serralta es dedica a abaixar-les per 11 sous. A continuació el sastre Norris

⁸⁹ A Itàlia les robes adquirien una gran importància i valor. Vegeu SEBREGONDI, Ludovica (2009), "Arte confraternale", a GAZZINI, M. (ed.), *Studi confraternali. Orientamenti, problemi, testimonianze*. Florència: Firenze University Press, p. 337-367.

Renard i el botiguer de teles les confecciona per un total de 2 lliures i 14 sous. El pintor Pere Mates elabora sis imatges de sant Narcís sobre brocat vermell, que consecutivament el mestre brodador Joan de Mateu cus a les gramalles. També s'han hagut de pagar 3 lliures per drets de bolla. Tot plegat, aquesta despesa excepcional i magníficent és possible gràcies, i de nou, a un "ajust general". Segurament corresponen a les dues capes de vellut vermell, una brodada amb or, amb la imatge de sant Narcís seient a la càtedra, i l'altra amb brocat groc i verd, descrites a la visita pastoral de 1588. A més, hi apareixen dos cobertors o draps de vellut vermell, un de gran i l'altre petit, amb la imatge de sant Narcís al mig, que servien per cobrir els cossos dels confreres difunts en el moment de la sepultura.

Altres peces esplèndides són les capes processionals, les casulles, les estoles i els maniples, que usen els preveres i canonges de la confraria. El desgast de l'ús en les processons i en els enterraments, tan freqüents, fa que s'hagin de recompondre i adobar sovint.⁹⁰ El 1575 s'ha de reparar la "capa vella de la fresada y capilla", i es confecciona una capa nova. S'encarrega la seva realització al brodador Joan Mateu i als botiguers de teles Rafel Feixes i Miquel Moler. La capa vella es desfà i esquinça per aprofitar-ne algunes parts, el brocat i la seda es destinen a la capa nova. En Mateu cobra 5 lliures i 11 sous per la feina. El vellut carmesí emprat costa 26 lliures, i encara en sobren alguns trossos, que es queda el paborde Baldiri Vives. No queda clar si la capa és l'emprada per a les processons o bé la capa que vesteix el cos de sant Narcís. Aquell mateix any de 1575 es confecciona una casulla, amb les corresponents estola i maniple. Es compra als botiguers de teles Joan Matxí i Rafel Cerdà el brocat groc i la seda groga, que elabora l'esmentat brodador Joan Matau. El preu de les robes és de 8 sous i 2 diners, que es paguen de diners procedents d'una presentalla vella que havia donat una confrassa per valor d'una lliura. Uns vestits més senzills són els sobrepellissos. El 1594 es compra al botiguer de teles Jaume Corretger deu canes i mitja de tela crua per confeccionar una sèrie de sobrepellissos, que costen cinc lliures.

⁹⁰ GUDIOL, Josep (1914), *L'indumentària litúrgica. Resum arqueològic*, Vic, Tipografia Balmesiana, p. 44 i SOLÀ, Xavier (2008), *La Reforma Catòlica a la muntanya catalana. Els bisbats de Girona i Vic (1587-1800)*, Girona, Associació d'Història Rural i Documenta Universitària, p. 119-123.

La il·luminació: cera, llum i fum

La llum és un element cabdal per entendre la rellevància, la pompa i l'ostentació dels esdeveniments religiosos de la confraria. L'extrema foscor de la capella de Sant Narcís i del temple de Sant Feliu feia necessària la il·luminació quotidiana de l'altar i de la tomba del sant. La despesa continuada en il·luminació és, amb diferència, la més gran inversió ordinària i extraordinària de la confraria, només equivalent a la dels funerals dels confreres. La comptabilitat demostra que els pagaments provenen, a voltes, de les almoines que es recollien de la caixa petitòria. El mestre de la confraria paga als minyons l'encesa i l'apagada de les atxes de l'altar major cada diumenge i festa de precepte durant l'elevació del corpus, a raó de 2 sous i 8 diners. Diferents acords i convinences feien que la confraria estigués obligada a aportar cera vermella a l'altar major de Sant Feliu per l'Octava de Corpus, i que hagués de pagar al claver per encendre les seves llànties. El 1580 el claver Antoni Burgués cobra 30 sous l'any.

L'espai fosc de la capella i de l'església obliga al consum sistemàtic de tot tipus de cera —ciris, atxes, torxes, espelmes— i d'oli —en els llantions i llànties—. Durant les celebracions extraordinàries —per exemple, per la diada de Sant Narcís, cada dia que es deien els goigs del sant s'encenien els ciris, durant la Quaresma o per les “vespres de les Perdonades”— el consum de cera era tan gran que assolía xifres excepcionals, fet que es multiplicava durant les festes assenyalades o les visites il·lustres. El 1576 el sagristà Joan Balla es gasta per a la lluminària “per lo dia del gloriós Sanct Narcís” 36 lliures. Una altra ocasió té lloc el 5 de maig de 1577, quan “vingué la Seu a Sant Feliu y compri dos siris blancs, los quals posi als candaleros de lautó y lo offic se feu a Sant Narcís, y cremà tota la lluminària, y més dits siris cremaren lo dia del ajust que fonc a 19 del susdit més y any y dits siris costaren tres sous”.⁹¹

La compra, venda i neteja de la cera mobilitza molts professionals. Coneixem els brodadors, que es dediquen a netejar les robes tacades de cera: Narcís Crosa (1570), Martí Picart (1575), i Baldiri Caselles (1576). Però els veritables protagonistes són els apotecaris i els adroguers, que assortien la confraria de tots els productes elaborats amb cera verge o de segona mà. Coneixem Joan Massanet (1573), Joan Coromines feu disset ciris i dues atxes per 18 lliures (1580), Galceran Masdeu aportava 45 lliures de cera per fer ciris per a la reixa (1602), o bé Miquel Colomer cobrava 5 lliures de cera

⁹¹ ADG, CST, CSFG, Llibres de comptes, 1569-1609 (896), [1577, maig, 5], f. 75v.

pels ciris dels canelobres (1603). La qualitat de la matèria primera feia encarrir el producte final. Les torxes, segons s'indica en una ocasió, havien d'estar recobertes de cera d'abella. Els ciris de cera blanca repintats de vermell, destinats als canelobres, eren els més apreciats i cars. El vermell —o vermelló— es comprava, el 1575, a la ciutat de Barcelona, procedent de la planta de la rogeta (*Rubia Peregrina*).

Les llànties de l'altar es nodreixen d'oli. Els proveïdors procedeixen de tota la diòcesi: Sebastià Tomàs d'Ultramort subministra, primer, mitja bota d'oli per 39 sous i 6 diners, i segon, dues botes d'oli per 8 lliures i 14 sous (1575), el traginer i pagès de Borrassà Andreu Nicolau subministra dues botes i mitja d'oli pel preu de 9 lliures (1587), el traginer del Pont Major Jaume Salavedra aporta sis mitges copes d'Olot per 54 sous i 6 diners (1591), els traginers de Bàscara Domingo Roca i Antoni Vic portaren diferents botes d'oli, una bota d'oli a 8 lliures i 14 sous cadascuna (1591 i 1602), el traginer Joan Noguera per una bota i mitja d'oli (1607 i 1608), Antoni Gaspar de Cervià una bota que val 7 lliures 19 sous (1601), i Salvador Diumer de Fontcoberta per una bota d'oli per 6 lliures 6 sous (1602).

La capella quedava completament il·luminada, resplendent dins la foscor. Els ciris primers o, encara millor, les candeles, es col·locaven entre els barrots de les reixes, o a sobre, formant diferents pisos i nivells. Calia la intervenció del fuster/ferrer: el 1591 ho fa Pere Sanaspleda, i el ferrer Joan Comes hi col·loca setze brandoneres. El 1602 un fuster anònim construïa un prestatge a la reixa destinat a dipositar-hi les crasses, tota aquella cera bruta que es reaprofitava, i el 1603 el ferrer Guillem Boris construïa dotze dotzenes de crassols. El canonge Antoni Marcó paga 27 lliures per un quintar de cera per fer els ciris de la reixa de la capella, que havia cremat entre la festa d'octubre de 1601 i la festa de març de 1602. També en els canelobres de plata de sobre i costat de l'altar s'encenien. El 1602 es paguen 12 sous per la cera blanca que es col·loca i encén a l'altar quan passa la processó durant l'octava de Corpus. A més, hi havia vuit llànties de plata que cremaven davant el cos de sant Narcís. La visita pastoral de 1605 es feia ressò dels riscos que podia comportar l'assistència massiva en un espai estret i il·luminat espontàniament: “adverteix asserca del ensendra de las candelas per los qui passen per a veure lo dit cos de Sant Narcís, que és molt perill per les moltes candeletes que y ensenen, que nos creme fácilmente alguna cosa”.⁹²

⁹² ADG, Visites pastorals, 1606, f. 52r.

La capella, el campanar i la campana de Sant Narcís

L'arquitectura de la capella no comportava gaires problemes estructurals durant l'època moderna, si bé, aquests, provenien del subsol. El paviment s'ha de fer o refer, sovint, la llosa —o lloses— del vas, bací o carner dels confreres o de Sant Narcís que s'han trencat, segurament pels moviments continuats d'aixecar-la, treure-la i tornar-la a posar, i pel fet de caminar-hi a sobre. Amb poc temps hi trobem intervencions de quatre picapedrers: Julià Enrich va fer una llosa nova per dues lliures (1571), Pere Coronat en va fer una altra per 27 sous (1577), el va seguir Llätzer Cisterna, que hi treballa per 3 lliures 12 sous (1581), i per últim, Antoni Joanes, que porta una llosa picada de Pedret per 2 lliures i 4 sous (1608). El 1575 es prengué una llosa de l'altar dels Dolors, que no estava consagrada, per col·locar-la al carner dels confreres de Sant Narcís.

La confraria s'immisceix en els afers de l'obreria parroquial, amb la qual arriba a diferents acords i necessitats puntuals. Un moment molt més delicat té lloc amb la construcció del campanar de l'església i la col·locació de la campana. L'última clau de la volta del campanar, indica l'any 1572, per tant, en el coronament hi van intervenir els mestres d'obres Enric Gelabert i Pere Boris, entre molts altres que surten esmentats a la Taula de Canvi.⁹³ El campanar havia estat iniciat, en bona part, pel mestre provençal Joan Belljoc en el primer quart del segle XIV.⁹⁴ En una reunió de la confraria a

III de maig MDLXXIII fonch determinat per los confreres de dita confraria ab ajust general que considerant la dita obra layca està ab necessitat de socorro per los grans gastos té per la gran obra se fa en lo campanar de la dita yglésia, que dita obra fos relaxada per deu anys, so és, de deu pagas que comensaran lo primer die de agost de dit any 1573, per vint lo procurador de la dita confraria no rebrà dit censal fins sien complidas dites deu pagas consta dita determinació y relaxació en poder de m^o Gregori Cudina, notari en dit dia y any.⁹⁵

⁹³ CHAMORRO, Miquel À. (2007), "La construcció de l'església de Sant Feliu de Girona", *Revista de Girona*, 240, gener-febrer, p. 77 i CLARA, Josep (1983), "La construcció del campanar de Sant Feliu durant el segle XVI", *Revista de Girona*, 104, p. 189-197.

⁹⁴ FREIXAS, Pere (2016), *La basílica de Sant Feliu. Primera catedral de Girona*, Girona, Ajuntament de Girona, p. 159-163.

⁹⁵ CHAMORRO, M.À. i LLORENS, F. (1993), *Els campanars gòtics a les comarques gironines*, Girona, Col·legi d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics de Girona, 1993 i la tesi doctoral.

Des de llavors, sembla que es continuà —i acabà— la construcció del campanar, tot i que els llibres d'ingressos i despeses de la confraria no ho especifiquen. L'ajust sembla, precis, per una qüestió econòmica.

La primavera/estiu de 1577 el campanar ja havia d'estar llest per col·locar-hi la campana de la confraria de Sant Narcís, tot i que les obres de construcció s'allargarien, pràcticament, fins al llamp de 1581. Durant el maig es va fer un altre ajust entre confreres per pagar la campana. El 12 de juny s'acudí a la taula de canvi de la ciutat per treure 172 lliures, 13 sous i 4 diners, una quantitat considerable de diners. Es compraren 22 quintars de ferro a raó de 3 lliures el quintà, que vingueren de Narbona a través del port de Sant Feliu de Guíxols. Anaren a parar a mans del constructor de campanes Bartomeu Senyer, que ja s'hi posà a treballar de seguida.

En Senyer va elaborar la campana a l'hort de l'obreria entre els mesos de juny i juliol. El desplaçament des de l'hort fins a muntar-la comportà la construcció d'un enfustat, una estructura de fusta que havia de suportar el pes de la campana. Hi van intervenir diferents mestres, que van muntar la campana: el mestre fuster Bruguerol, i el mestre de cases i picapedrer Pere Boris, juntament amb els seus mossos Pere i Jeroni. Malauradament el trasllat va ser totalment accidentat. El 3 d'agost de 1577 Pere Punyet “morí defestradament en lo peu del campanar de Sant Feliu de la present isglésia, en lo montar de la campana de Sant Narcís, per lo qual fonch determinat lo acullisen en lo carner de la dita confraria per los dits pabordres”.⁹⁶ El picapedrer Pere Boris va haver d'intervenir “per lo reparo que fonch en la casa del beneficiat de Sant Joseph, la qual estava de la teulada y algun sostre quasi aderrocada, y los danys se donaran en la dita casa, fonch en lo temps que volien muntar la campana de Sant Narcís, quant la grua se trencà, tres lliures”.⁹⁷

Finalment, el 14 de juliol de 1577, es va inaugurar solemnement, amb una empal·liada, encens, mirra, rams i barballó. Es feu una missa cantada, oficiada pel diaca i sotsdiaca i música d'orgue, i l'assistència de tot el clergat. El canonge Baldiri Vives va oferir 54 sous per fer la benedicció. La inauguració va ser controvertida, ja que es pagava l'assistència dels clergues. Els paborde de la confraria —que eren els canonges Baldiri Vives i Benet Serra— van satisfer dos rals als preveres i canonges de la Seu, que s'havien

⁹⁶ ADG, CST, CSFG, Llibres de comptes, 1569-1609 (896), [1577, agost, 3], f. 83r.

⁹⁷ ADG, CST, CSFG, Llibres de comptes, 1569-1609 (896), [1577, octubre, 28], f. 83r.

desplaçat expressament a l'estrena, mentre que van faltar-hi els preveres i altres canonges de Sant Feliu.

Immediatament després ja van sorgir problemes importants, de col·locació, d'afermament i d'assentament. També podem fer-nos una idea de les dificultats dels treballs de construcció per les conseqüències nefastes que van esdevenir-se. Entre l'octubre i el desembre de 1577 trobem les intervencions del mestre fuster Bruguerol —dos dies per adobar la campana, 8 sous—, el fuster Roca —1 lliura i 6 diners— i el ferrer de Pedret Montserrat Soler per reparar la batallara i el batall —2 lliures. Entre 1578 i 1579 es feien diferents pagaments; primer, per un contrapès per a la campana de trenta quintars i dues arroves. La vídua Molera havia pagat 20 sous d'una olivera procedent de Celrà per fer el torn de la campana nova, que va confeccionar el mestre fuster Damià Frigola (a) Roig, i que havia transportat el carreter Barceló de Montjuïc amb la seva carreta. També es pagava per un tros de fusta de roure per fer el capçal de la campana i pel batall, i el ferrer de Pedret Montserrat Soler confeccionava la ferramenta. Per últim, es comprava quitrà per cobrir el torn de la campana. Des de llavors s'encarregava al guarda Salvador Cerralta que toqués aquesta nova campana de Sant Narcís durant els sermons i altres hores.

Al llarg de 1579 i 1580 el campaner i courer Bartomeu Senyer rebia diferents pagaments en concepte del metall i de la fabricació de la campana; la comptabilitat del llibre de la confraria en dona tots els detalls. Bartomeu Senyer també intervé en la reparació de la campaneta que servia per soterrar els confreres, i que havien trencat els minyons.

El batlle Jeroni Saconomina explica en les seves memòries que el dilluns 9 de gener de 1581,

lo llamp farí en la agulla del canpanar de Sant Feliu y endarroçà la mitat de dita agulla, que podien ser 5 o 6 canes lo que caigué, y fou Nostro Senyor servit que no moriren sinó tres persones; y enderocà moltes cases y agué-y algunes pedres que saltaren fins a Santa Llúcia y a la plasa de Sant Pere; y caigueren moltes pedres sobre la volta de dita isglésia, y no'n volgué manco y trobaren lo beneyt sant Nersís ab los brazos estesos. Té's per sert que dit sant o soplicà a Nostro Senyor, que dita ysglésia no prengué mal; fou gran miser.⁹⁸

⁹⁸ SIMON, Antoni (1991), *Cavallers i ciutadans a la Catalunya del Cinc-cents*, Barcelona, Curial Edicions, p. 242 i 246-247. Jeroni Saconomina explica els casos de l'abat Bernat Cassà (18 de novembre de 1598) i de l'abadessa Isabel Sunyer (29 d'octubre de 1599).

El mestre picapedrer Cisterna hagué de recompondre les lloses del carner de Sant Narcís trencades durant la llampegada. El llamp havia aixafat moltes teules que, juntament amb els calçobres, caigueren sobre la capella de Sant Narcís. Les llànties que hi penjaven foren les més perjudicades. El 6 de febrer l'obreria parroquial demanà ajuda econòmica a la confraria de Sant Narcís, consistent en 25 lliures, amb l'obligació de retornar-les, les quals “foren per reparar les teulades que avia desfetat lo campanar”.⁹⁹

Decoració i embelliment: retaules, pintura i escultura

La confraria de Sant Narcís va utilitzar l'art com un element fonamental de la seva propaganda, persuasió, qualitat i vida religiosa. L'interès per la renovació continuada de la decoració i pel manteniment constant que la confraria fa de la seva capella manifesten la importància dels espais sagrats i posen de manifest el desig de mantenir viu el compromís viu dels seus membres. La capella i l'altar laterals de Sant Narcís, situats al costat de l'Evangeli, esdevenen un “escenari devocional” de primer ordre —expressió que manllevem d'Alessandro Serra— en contraposició i rivalitat a l'altar i retaule major de Sant Feliu, elaborat entre 1504 i 1520 per diferents artistes, i el seu reliquiari de plata, col·locat al centre, ben visible.¹⁰⁰ La falta d'un edifici propi —capella o oratori, amb sales de reunions—, la ubicació dins d'un altre edifici i la dependència d'una administració religiosa més complexa no van ser vistos, mai, com a aspectes negatius o restrictius per a la confraria, sinó com a elements que enfortien els vincles. La confraria més prestigiosa de Girona es beneficiava d'aquesta situació.

Hi ha dos moments que marquen la decoració de la capella de Sant Narcís que situen el període que estudiem, de la baixa edat mitjana fins a l'època del barroc. Primer, la construcció del sarcòfag del sant. Jean de Tournai havia elaborat el sepulcre de Sant Narcís entre 1326 i 1328, el qual permetia

⁹⁹ ADG, CST, CSFG, Llibres de comptes, 1569-1609 (896), [1581, febrer, 6], s. f.

¹⁰⁰ SERRA, Alessandro (2010), *Culti e devozioni delle confraternite romane in Età moderna*. Roma: Università degli Studi di Roma “Tor Vergata” i Université “Blaise Pascal” (Clermont Ferrand II), p. 115.

veure el cos incorrupte a través d'una obertura posterior.¹⁰¹ Segon, una gran pintura retaule, dedicada al miracle de les mosques, d'autor desconegut, un majestuós regal que va fer el bisbe Fageda a finals del segle XVII: l'obra arribà a Girona el 29 de març de 1675.¹⁰² Pocs anys després (1678), fr. Joan Gaspar Roig i Jalpí feia una descripció molt acurada de la capella, l'altar, el sarcòfag i els retaules.¹⁰³ Així doncs, el sarcòfag medieval i la tela de les mosques explicaven i il·lustraven de manera visual, clara i entenedora el que oferia el sant a la ciutat i als seus confreres. Entremig podem situar moltes altres intervencions, poc conegudes, que havien d'adaptar-se a les noves normes contrareformistes —claredat d'interpretació o implicació emocional.

¹⁰¹ FREIXAS, Pere (1983), *L'art gòtic a Girona. Segle XIII-XV*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, p. 32-32; ÍDEM (2003), "La canònica de Sant Feliu de Girona", a *L'art gòtic a Catalunya. Arquitectura. II. Catedrals, monestirs i altres edificis religiosos*. 2, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, p. 31-38; ÍDEM (2016), *La basilica de Sant Feliu. Primera catedral de Girona*. Girona, Ajuntament, p. 131-140; MARQUÈS, Josep M. (1992), *Sant Feliu de Girona*, Girona: Bisbat de Girona i MOLINA, Joan (2008), *Fragments del gòtic a Girona*, Girona, Diputació de Girona i Fundació Caixa de Girona [Quaderns de la Revista de Girona, 140], p. 38 i 44-45.

¹⁰² MIRALPEIX, Francesc (2004), "Algunes observacions sobre pintures gironines d'època barroca de temàtica santnarcisiana", *Revista de Girona*, 226, setembre-octubre, p. 75-80; ÍDEM (2014): "Obispos y canónigos en la Girona de los siglos XVII i XVIII. Promoción artística y coleccionismo", a LUGAND, Julien (dir.), *Circulations artistiques dans la Couronne d'Aragon: le rôle des chapitres cathédraux (XVIè-XVIIIè siècles)*, Perpignan: Presses Universités de Perpignan, p. 171-172; PRATS, Lluís (1991), "La iconografia de Sant Narcís en el barroc", *Revista de Girona*, n. 148, setembre-octubre, p. 32-39 i CANALDA, Sílvia i FONTCOBERTA, Cristina (ed.) (2014), *Imatge, devoció i identitat a l'època moderna*, Barcelona, Edicions de la Universitat de Barcelona, p. 250-251.

¹⁰³ ROIG I JALPÍ, Joan Gaspar (1678), *Resumen historial de las grandezas y antigüedades de la ciudad de Gerona*, Barcelona, p. 154-157: "Sobre aquella tarima, o llamemosla presbyterio, está colocada la mensa del Altar con su retablo, cuya materia es madera, su hechura de gran primor, y su figura quadrangular prolongada igualmente hasta la bóveda de la Capilla, la qual sustenta una cubierta de la misma madera, y labor, conque, saliendo del mismo retablo, queda formado un dozel hermosísimo ricamente dorado, en medio del qual está colocada la imagen del Santa, hecha de bulto con maravilloso primo, del tamaño de un hombre de muy proporcionada estatura, vestido de pontifical: y en siete tablone quadrador divididos el uno del otro con hermosas columnas, están en aquel retablo representado con fino relieve, la vida, y el martyrio del Santa. Sobre la mensa del altar, quedando bastante lugar en ella para la celebración del santo sacrificio de la missa, está colocada una arca de marmol muy bien labrada, la qual se cubre con paños de seda, segun los tiempos, de los colores que usa la iglesia, y dentro de aquel túmulo hay otro de madera, que sirve de aforro, dentro del qual hay una arca de la misma materia, a donde está el sagrada tesoro del cuerpo de nuestro glorioso Santo".

El sarcòfag de sant Narcís és, sens dubte, l'element central de la capella i l'orgull de la confraria. Les visites pastorals parlen d'una tomba de marbre, tancada amb pany i clau, ben custodiada. Per tant, s'ha de preservar, mantenir, conservar i lluir, i la confraria se n'encarrega. El 5 de novembre de 1580 es paguen 5 lliures a un tal Falcó “per rentar y natejar ab serts materials lo túmul del cos sant, tant devant com detràs, que estava molt brut, que ara sembla nou, que tant bé està per la dita festivitat de Sant Narcís”.¹⁰⁴ El més habitual era netejar la pols de la cara externa de la tomba, però també s'havien d'arreglar els desperfectes ocasionals. El 1582 el fuster Bernat Albert arreglava les barres trencades del túmul. El 1588 s'ensabonava el drap que servia per cobrir el túmul del sant. El 1590 es pagava 1 lliura i 18 sous al mestre fuster Joan Sagristà “per la cuberta de fusta ha fet a la caixa de pedra a on estava sapultat lo cos del gloriós màrtir, la qual està ab dos parmòdols en lo pilar davant la capella de dit sant”.¹⁰⁵ Encara l'any següent el sagristà hi afegia unes manetes de fusta i ferro estanyades a cada cap.

En ocasions el sarcòfag —o túmul— era engalanat amb cortines. Fins i tot, el cos o cadàver del sant es revestia, i se li canviaven les robes de bisbe. Unes vestimentes que eren visibles des de l'exterior. Es tenia especial predilecció per les construccions festives efímeres, acompanyades de representacions sagrades i música. És el cabiscol Joan Amfós el que sent una predilecció per l'ostentació, que assoleix el seu màxim el 1606, quan es gasta una fortuna en una decoració fastuosa efímera: 24 lliures i 10 sous en moneda de plata i altres 21 sous en menuts en un vestit per al sant; 10 lliures per la bastida de ferro que havia col·locat el serraller Bernat Anes; 21 lliures i 20 sous a l'escultor Felip Enric per una escultura de Nostra Senyora de l'Assumpció, sis àngels i la creu que era sobre la tomba; 25 lliures al pintor Rafel Andreu per pintar i daurar la ferramenta i la figura de l'Assumpta, els àngels i la creu; 5 lliures i 13 sous al brodador Bernat Salvany pels fils d'or i plata d'una flocadura; 7 lliures i 12 sous al passamaner Narcís Llobet per una flocadura d'or i seda; 2 lliures i 12 sous al mestre teixidor Domingo per una cortina de domàs morat; i 37 lliures al calceter Francesc Andreu per una gramalla de domàs carmesí. La visita pastoral de 1606 diu: “per posar demunt lo sepulcre del cos de Sant Narcís se ha fet ara unas cobertas de

¹⁰⁴ ADG, CST, CSFG, Llibres de comptes, 1569-1609 (896), [1580, novembre, 5,], f. 95v.

¹⁰⁵ ADG, CST, CSFG, Llibres de comptes, 1569-1609 (896), [1590, agost, 13], s.f.

domàs vermell ab sinch pessas ab passamans de or y seda carmesina, més altra coberta de tela morada ab gornisions de flocadura de primitxol? morat per cobrir lo matex sepulcre”.¹⁰⁶

La confraria de Sant Narcís desenvolupa una intensa tasca d'embelliment i de decoració luxosa de la seva capella, en certa manera, continuadora del que ja s'havia anat portant a terme des de la seva creació. Les noves inversions que es realitzen són considerables, en envergadura, sumptuositat i ostentació. Cada nova obra d'art expressa el zel i inquietud de la Reforma Catòlica, i contribueix a redefinir els orígens de la confraria, a donar-li visibilitat i atorgar-li vigència. Es prioritza l'ús de les pintures —o retaules— pel fet de ser un mitjà més durador, per exemple, respecte a les teles, que són precàries.

El mestre pintor Damia Mates pinta i daura el bastó de la creu de la confraria, per 10 sous (1569), i el seu cunyat, l'escultor Joan Ballester adoba “la crosa de la ymage que està sobre lo cos de Sant Narcís, per quant era rompuda” (1570).¹⁰⁷ Damia Mates també col·laborava en la pintura de cinquanta neules, amb les representacions de les imatges de sant Narcís i sant Feliu, per les quals cobrava 5 lliures (1577).

Un dels temes més interessants a resoldre és la decoració mural de la capella, a base de retaules, retaulons i quadres distribuïts a les parets, i quin pla iconogràfic es va seguir. La forma d'L de la capella afavoria un bon espai per desplegar totes les obres d'art. Aquests mobles i obres d'arts apareixen descrits, amb poca precisió —i certa confusió—, als llibres de comptabilitat; per tant, és difícil fer-se'n una idea precisa. El 1570 el fuster Bernat Albert cobra 43 sous “per adobar al quadre qui està demunt lo escorn del tauler de Sant Narcís”, i altres 36 sous “per un peu de noguer obrat ha fet per tenir la creu de dita confraria”.¹⁰⁸ Aquesta dada ens dona un punt de partida, sabem que hi ha un retaule, però ens manca establir-ne l'autoria. Poc després es paguen 10 lliures als mestres fusters Joan Ferranto i Joan Ballester “per reformar lo retaule nou de Sant Narcís, però, tots los pebordres determinaren fer-lo reservar y ben adobar”.¹⁰⁹ No sabem en què van consistir aquestes reformes, però el retaule semblava inacabat, i només s'havien realitzat, o fet

¹⁰⁶ ADG, Visites pastorals, 1606, f. 51r.

¹⁰⁷ ADG, CST, CSFG, Llibres de comptes, 1569-1609 (896), [1570, maig, 24], f. 15v.

¹⁰⁸ ADG, CST, CSFG, Llibres de comptes, 1569-1609 (896), [1570, juny, 14], s.f.

¹⁰⁹ ADG, CST, CSFG, Llibres de comptes, 1569-1609 (896), [1570, juny, 22], f. 16r.

malbé, les parts d'escultura i fusteria, tot i ser de nova factura. Encara el 1582 s'encarrega al fuster Joan Sagristà que netegés i adobés el “retauló”. Sovint, després de la festivitat d'octubre, s'havia de netejar a consciència. El 1580 ho feien Dalmau Recasens i Joan Lagorda —“per què netejasen lo retaula de fusta de tota la pols quey avia per la festivitat de Sant Narcís”—, i el 1587 era Narcís Frigola l'encarregat de “netejar la capella y spolsar lo retaula del gloriós màrtir”.

L'historiador Joan Bosch ha documentat la rivalitat entre els artistes Gabriel Rovira i Joan Sanxes Galindo pel que fa a la convocatòria de la confraria de Sant Narcís sobre el preu fet de la pintura de la portalada del Monument de la Setmana Santa. Rovira va oferir 100 lliures, i va guanyar, mentre que Sanches Galindo va perdre, perquè en demanava 200. Una portalada que el mateix artista hauria de restaurar quatre anys més tard.¹¹⁰

El 18 de juny de 1600 els pabordes de la confraria contracten els serveis de l'artista Gabriel Rovira per “daurar y pintar lo retaule, sobrecel, [i] rexas de la capella de dit Sant Narsís”,¹¹¹ pel preu de 600 lliures, una xifra realment important. La decisió s'havia pres durant una reunió dels pabordes un any abans (juny de 1599), essent-hi presents el canonge i sagristà Francesc d'Alzina, el beneficiat Esteve Malavila, el doctor en drets Miquel Prats, i el mercader Joan Matxí. La relació de Gabriel Rovira amb la confraria continua després d'acabar les obres del retaule. El 6 de juliol de 1600 cobra 61 lliures, 10 sous i 10 diners de la “primera paga de cent cinquanta lliures se li havia de donar per rahó del pintar y daurar lo retaula de Sant Narsís com més llargament consta ab les capitulacions en poder de m^o Miquel Savarres, notari, als 18 de juny 1600, y les restans 88 ll. 9 s. 2 [d.] a compliment de dita quantitat de sent sinquanta se li són donades de dinés de la taula que la confraria y tenia”.¹¹² El 1601 i 1602 treballa en la pintura del retaule, amb el “vermelló”, dels ciris de la reixa i pels canelobres. L'11 de gener de 1602 rep un pagament del beneficiat i procurador de la confraria Damià Caldes, 100

¹¹⁰ Joan BOSCH i Joaquim GARRIGA (1998), *De Flandes a Itàlia. El canvi de model en la pintura catalana del segle XVI: el bisbat de Girona*. Girona: Museu d'Art, p. 225-226.

¹¹¹ ADG, Confraria de Sant Narcís, Col·legiata de Sant Feliu de Girona, *Libre de comptes de la caixa dels pabordes de Sant Narcís, 1599-1640* (912), f. 1.

¹¹² ADG, CST, CSFG, *Llibres de comptes, 1569-1609* (896), [1600, juliol, 6], f. 200v.

lliures, “de pintar lo retauló dicti Sancti Narcisi”.¹¹³ Rovira va completar la feina l’1 de maig de 1602. Bosch documenta que en aquesta data els pabordes van triar dos pintors —Rafel Andreu i Joan Sanxes Galindo—, un per cada part contractant, perquè judiquessin la feina d’en Rovira. Es va recomanar a Rovira fer uns retocs, pels quals, un cop fets, el 19 de maig cobraria les 100 lliures que li quedaven.¹¹⁴

Així doncs, entre 1601 i 1602 es munta de nou i col·loca altra vegada el retaule, un cop enllestida la pintura de Gabriel Rovira. El 6 d’abril de 1601 es paguen al mestre fuster Antoni Fuster 3 lliures per adobar el retaule. El 29 de maig es paga al pintor Rovira 82 lliures “per lo deurar lo retaula”. Durant el mes d’agost comencen els treballs. El serraller Joan Rius havia instal·lat unes llaunes de ferro pel sobrecel de retaule de Sant Narcís, on hi anava col·locada la imatge del *Déu Pare*. El març de 1602 es desenvolupa una segona fase: el mestre Joan Sagristà comença col·locant el retaule, i l’ajuden l’ataconador Pere Grau, i els mestres fusters Joan Prats, Domingo Donat i Antoni Moret, el qual cobrà 5 lliures i 6 sous per “llevar lo retaula de Sant Narcís y tornar-lo acentar y per fusta y ha posada, y per fer una rosa al sobre cel”.¹¹⁵ Gabriel Rovira també hi intervé, de l’agost de 1602 al març de 1603: compra una sèrie de diversos claus —dinarrals, mallals, ternals i cornals— per clavar el retaule i un quadre. Al setembre i octubre en Rovira hi col·locava uns taulons a les parts inacabades, i que després havien de substituir-se per les originals. L’ajudava el fuster Antoni Moret, que cobrava 7 lliures “per lo fer fusta y posar a tot quadro de la rexa de Sant Narcís unas posts sobre la rexa y per unas guarnicions per lo entorn de la pastera de Sant Narcís del altar de dit sant y per posar quatre quadros y per no ser stats pintats quant se posa lo retaula se tingueren de llevar”.¹¹⁶ Tot plegat amb l’ajuda del ferrer Nicolau Clara, que clavava cúrries i claus a les parets per suportar el retaule. Encara el 20 de novembre de 1604 cobrava un paga de 20 lliures que la confraria li devia, i el 29 de maig de 1605 se li paguen les restants 80 lliures.

Mentre Gabriel Rovira acabava el retaule, també realitza feines de pintura menor per a la confraria: pel vermelló i el treball que emprà per pintar els ciris i les atxes de la reixa de la capella (1602, 1603, 1604 i 1605 —

¹¹³ AHG, Notarials, Girona 6, Joan Miquel Sabarrés, 1601-02 (597), [1602, gener, 11], s.f.

¹¹⁴ BOSCH i GARRIGA 1998: 222-223.

¹¹⁵ ADG, CST, CSFG, Llibres de comptes, 1569-1609 (896), [1602, març, 27], f. 208.

¹¹⁶ ADG, CST, CSFG, Llibres de comptes, 1569-1609 (896), [1603, maig, 31], f. 213v.

conjuntament amb el pintor Rafel Andreu—). Rafel Andreu substituiria Rovira a partir de 1606, fins a 1608. El 1606 va pintar el triangle de les pomes, i el 1607 va pintar un botó en vermell del mànec de la creu.

Dos altres aspectes permetien adornar l'altar: amb unes boles de vidre vermell —com les que es va comprar el 1605— i amb les famoses pomes, les quals, fins i tot podien considerar-se (pseudo)relíquies de contacte. Hi havia el costum de col·locar pomes sobre el sepulcre del sant, durant la missa major, que després eren repartides entre en els assistents. La llegenda els atribuïa l'efecte de fer baixar el nivell de les aigües quan hi havia riuades i inundacions.¹¹⁷ S'havia transmès el cas de la gran riuada de 1639 la qual, amb la intervenció de les pomes del sepulcre, feren davallar el nivell del riu. El 1606 es compraren pomes a en Picaperes de Pedret, que després foren col·locades dins un triangle dissenyat i pintat pel mestre Rafel Andreu.

La plata de la confraria: un tresor preuat

Els objectes de plata —i alguns d'or— de la confraria de Sant Narcís són els més ben representants, en nombre i en qualitat. Els llibres de comptabilitat de la confraria van curulls d'informacions sobre aquestes peces d'orfebreria: noves, velles, refetes o de segona mà. A més, a través d'ells podem fer un seguiment completíssim de l'ofici dels argenters de la ciutat de Girona. Els treballs contractats a orfebres, argenters i platers són continuats. Van del simple treball d'un petit objecte, passant per la contractació de grans peces, fins a la reparació de les velles o usades, o la seva neteja anual. Cal un gran armari per custodiar aquest tresor tan preuat, que es fortifica entre 1590 i 1591: el serraller Pere Auter s'encarrega de la ferramenta, i el fuster Joan Sagristà de les portes. Alguns d'aquests objectes apareixen distribuïts per la capella o bé endreçats, emprats només per a usos específics: una sacra per a l'altar guarnida d'or, que costà 1 lliura 10 sous (1606) i l'argenter Narcís Casals realitza un pectoral d'or i pedres per 8 lliures i 15 sous, una “barquilla” de plata per 7 lliures, i una pica d'aigua beneitera de plata per 7 lliures (1628). Excepcionalment s'esmenta un frontal de plata de l'altar de Sant Narcís que, en la visita pastoral de 1609, mana que “sia adobat y reparat per un argenter”.¹¹⁸

¹¹⁷ MERCADER 1954: 179.

¹¹⁸ ADG, Visites pastorals, 1609, [1609, desembre, 1], f. 93r.

El primer gran objecte que s'elabora és una creu processional. El 1570 ja es parla d'una creu gran de plata feta de bell nou, moment en què es daura el seu peu. El 18 d'agost de 1575 el bisbe Benet de Tocco la beneïa. Aquesta creu serà el model per a una altra que l'obreria de la parròquia de Pals encarrega a l'argenter de Girona Narcís Llaudes el 1594; per aquest motiu creiem que la creu de Sant Narcís havia estat obrada per aquest argenter.¹¹⁹ Havia de ser una creu fràgil, delicada i trencadissa, amb l'afegit que treure-la a les nombroses processons l'exposava a desperfectes continuats, que podem resseguir: el 1582 l'argenter Francesc Tagell n'adoba les pinyes del capdamunt que s'havien mogut; el 1591 l'argenter Jeroni Ardèvol l'arregla per 4 sous; el 1598 és l'argenter Francesc Gualdes que solda de nou la trencadura soferta arran del brocal, i el 1603 és l'argenter Antic Castelló que la repara, perquè la fusta que la sostenia s'havia podrit. El 1607 hi intervenia, de nou, l'Ardèvol “per lo adobar, daurar y posar més plata a la creu de sant Narcís, la qual ere rompuda”,¹²⁰ pel preu de 7 lliures i 17 sous, i l'any següent repara la flor del cap de la creu, per 4 sous. L'última reparació coneguda és del 1632, quan els prepòsits paguen a l'argenter Narcís Casals 15 lliures per arreglar la creu, havent fet servir plata i or. Una creu que es guardava, pel seu valor, expressament, dins un “gran armari”, juntament amb les vestimentes del sant. A *Vida, milagros, y martirio de S. Narciso* (1763) hi apareix “una cruz grande de plata dorada, que lleva la cofradía para lo entierro de los cofrades, y otros devotos del Santo”.

Una peça de cabdal importància és una imatge plata de Sant Narcís, en la qual intervenen diferents mestres orfebres. El 8 de maig de 1594 la confraria decideix “fer un sant Narcís de plata per portar en les professons, y algun devot se sia ofert de donar sempre que's fassa dit Sant Narcís cent lliures de almoyna y altres devots se entena quey donaran moltes almoynes”.¹²¹ Així doncs, l'ús devocional públic justifica la seva contractació, mentre que la despesa està satisfeta de manera externa, sense comprometre les finances de la confraria. Els prepòsits —els canonges Pere Camps i Miquel Saconomina, el beneficiat Bartomeu Xifra i l'adroguer Miquel Colomer— contracten

¹¹⁹ Un cas semblant el trobem a Tarragona i Reus: SÁNCHEZ REAL, José (1993), “La creu de la Confraria de Santa Llúcia de Montblanc”, *Centre d'Estudis de la Conca de Barberà. Aplec de Treball*, núm. 11, p. 69-74.

¹²⁰ ADG, CST, CSFG, Llibres de comptes, 1569-1609 (896), [1607, octubre, 30], f. 286r.

¹²¹ AHG, Notarials, Girona 3, Pere Mir, Manual, 1594 (424), [1594, maig, 8], s.f.

els serveis de l'argenter Nicolau Guilleumes. El contracte estipulava que la imatge tingués una alçària de quatre pams i mig —uns 90 cm—, de 44 marcs de plata de pes, i anés amb vestit sacerdotal i pontifical —amb camisa romana, estola, casulla, mitra, maniple, crossa, guants i anells—. La plata havia de ser acendrada, fina, i acabada amb una pàtina de blanc, a partir d'un model de fusta que no admetia còpies. Estem parlant, per tant, d'una obra notable. El termini era d'un any i nou mesos, pel preu de 388 lliures, a pagar en tres terminis. El 26 de novembre de 1594 ja rep el primer pagament, amb diners que provenen d'un devot molt particular, el noble don Joan Sarriera de Gurb.

Aquesta imatge de plata, malauradament, no es realitzà en el termini estipulat. No sabem les causes de l'endarreriment, però el 27 de maig de 1598 moria i s'enterrava Nicolau Guillaumes, i el mateix dia, els nous pabordes contractaven a un nou mestre argenter, Baltasar Rodrigues —o Rodríguez—, la mateixa obra, amb les mateixes característiques. El 6 de maig de 1599 Baltasar Rodrigues rep dues planxes de plata de pes 22 marcs, 6 unces i mitja dels hereus d'en Guilleumas. El 29 de juliol de 1599 rep una primera bestreta, consistent en 86 lliures, 13 sous i 4 diners, i el 25 de juliol de 1601 rep un segon pagament de 124 lliures 5 sous i 4 diners, i encara altres 48 lliures i 16 sous el 1609. A la mort de Rodrigues, la seva vídua Marianna, continua rebent els endarreriments pendents: 120 lliures el 1616, 52 lliures 9 sous 5 diners i altres 30 lliures el 1618, i 87 lliures i 15 sous el 1619. Aquesta peça s'ha d'entendre en consonància —o millor, en contraposició— amb el coetani bust reliquiari de sant Feliu, també de plata, situat al centre del retaule major. Immediatament aquesta figura va tenir la seva utilitat: "A 21 de mars 1618 feren la professó del gloriós màrtir St Narcís per ciutat y portaren la image de plata a la professó per ciutat per memòria".¹²² Aquesta escultura encara existia a finals del segle XVIII, i s'havia col·locat a la capella nova que havia fet construir el bisbe Tomàs de Lorenzana: "*Adorna al altar del santo en algunas fiestas del año, una imagen suya de bulto, de peso de quarenta marcos de plata hermosamente labrada, que costó quinientas quarenta y ocho libras como consta del autor que hizieron los procuradores de la cofradía de San Narciso, con Balthazar Rodríguez, platero de Gerona, el qual tomó Pedro Mir, notario de dicha*

¹²² ADG, Confraria de Sant Narcís, Col·legiata de Sant Feliu de Girona. *Libre de comptes de la caixa dels pabordes de Sant Narcís, 1566-1631* (928), [1618, març, 21], s.f.

ciudad, a quatro de mayo del año mil quinientos novanta y nueve".¹²³ Segons havia anotat el canonge Sulpici Pontich en el seu *Repertori Alfabètic*, entre 1632 i 1633 els canonges de la Seu determinaren elaborar una imatge de plata de Sant Narcís.¹²⁴

Són nombroses les notícies dels canelobres que il·luminen l'altar de sant Narcís. L'altar és el centre de la missa, per tant, tots aquells objectes han de ser de gran qualitat: plata, or o fusta sobredaurada, uns o altres de manera combinada. El 1573 es compren dos canelobres de llautó al bisbe Benet de Tocco. Segurament pel fet de ser de baixa categoria i perquè "dita confraria no'ls tania manaster", es venen a un capellà de Palafrugell al cap de dos anys. Sabem que, a més, hi ha canelobres de plata perquè s'han d'arreglar en successives ocasions: el 1579-80 ho fa l'argenter Francesc Tagell, que els minyons havien trencat; el 1589 li toca el torn a l'argenter Francesc Caldes; una tercera el 1603; i una quarta el 1605 a l'argenter Antic Castelló, un canelobre partit pel mig, costà 14 sous.

El 1632 els preposits decideixen fer uns canelobres nous a partir dels reciclatge dels vells. El motiu principal era l'envelliment dels primers, però també segurament hi intervé el fet de l'ostentació. Creiem que s'encarreguen a l'argenter Narcís Casals, perquè és la seva vídua qui els lliura als preposits el 18 de juny. Dels vells se n'obté un pes de 10 marcs i 6 unces. Els nous pesen 12 marcs i 3 unces de plata. Tot plegat valen 26 lliures i 5 sous.

El 1633 s'amplia la il·luminació de l'altar. Els pabordes —el canonge Miquel Marsèr, el beneficiat Antic Rovira, el ciutadà honrat Bernat Valencas i el mercader Magí Pujol— reconeixen un deute de 243 lliures i 16 sous a l'argenter Llorenç Vilanova per quatre canelobres de plata, "a effecte que dits blandós servescan en lo altar del gloriós màrtir Sant Narcís, y aquells se són pagats de dinés de dita confraria".¹²⁵ El preu és extraordinari, per tant, hem d'imaginar que han de ser peces de certa envergadura i de pes considerable, més grans i feixucs que els anteriors. També se li paguen, al mestre Vilanova, altres 6 lliures per sis culleres de plata. L'any següent

¹²³ *Vida, milagros, y martirio de S. Narciso*, f. 224-225 i MERCADER 1954: 185, "Descollaba entre estas joyas, ornamentos y damascos que poseía el Santo, una estatua de plata del glorioso Obispo, de seis palmos de altura, con báculo y mitra del mismo metal, llevando una sortija con una amatista en el dedo pulgar".

¹²⁴ MERCADER 1954: 114-115.

¹²⁵ ADG, Confraria de Sant Narcís, Col·legiata de Sant Feliu de Girona. *Libre de comptes de la caixa dels pabordes de Sant Narcís, 1599-1640* (912), [1633, febrer, 29], f. 12.

(1634), els mateixos pabordes tornen a encarregar al mateix Vilanova la imatge d'un santcrist de plata amb la seva peanya, que pesa quinze marcs i dues unces, i val 143 lliures i 7 sous —diners que diu cobrar el 20 de novembre amb diners de la mateixa confraria—. Aquests dos reemborsaments indiquen que les finances de la confraria segueixen amb èxit, sense pèrdues. A *Vida, milagros, y martirio de S. Narciso* (1763) s'indica que hi ha deu canelobres de plata: dos de petits —per a les misses—, sis de grans, i dos més de grans per als escolans.

L'altar i la capella s'orna amb una sèrie de llànties votives de plata i vidre que pengen d'unes cadenes. Es necessita oli i blens de cotó per fer-les funcionar. Algunes d'aquestes llànties són regals —tal com hem dit— i d'altres són encàrrecs i compres. De mica en mica sabem l'evolució d'aquestes llànties, cosa que indica la fragilitat d'aquests objectes, molt trencadissos i delicats: al vidrier Escura, que viu al carrer Ballesteries, n'hi compren dues, per haver-se trencat (1580 i 1581); a en Cabanyes —argenter?— una altra (1590); a l'argenter Nicolau Guillaumes tres de noves per 2 sous cadascuna (1591, 1592 i 1593); a en Boris Llanterner per guarnir-ne unes per 10 sous (1593); i el 1606 se'n compra una altra, a un argenter anònim, per a les quals es prenen 18 lliures i 13 sous de la caixeta de les almoines de la reixa; i a l'argenter Antic Llaudes li encarreguen dues llànties, per les quals rep un anticipi de 50 lliures el 1619,¹²⁶ i encara el 1626 se li tornen a pagar 230 lliures: Jeroni Ardèvol i Narcís Casals són els argenters que visuren les llànties ja acabades. Molts anys després, encara continua la compra de noves làmpades —el 1668 se n'encarreguen al plater Bonaventura Fornaguera—,¹²⁷ i el 1684 el rei Carles II en regala una altra.¹²⁸ Fr. Joan Gaspar Roig i Jalpí (1678) especifica que “*delante su altar, y sepulcro arden onze lámparas de plata, cinco grandes, y otras medianas*”,¹²⁹ ofertes per la ciutat de Girona, la Sra. Maria de Villaroel —dama de la duquesa de Cardona—, el Comte de Santa Coloma,

¹²⁶ Es conserva el contracte a AHG, Notarials, Girona 6, Joan Miquel Sabarrés, 1618-19 (634), [1619, maig, 29], s.f. Són el canonge Jaume Sampsó, el beneficiat Joan Català, el doctor en dret i ciutadà honrat Pau Escura, i el mercader Salvador Jutglar, els pabordes que li encarreguen les dues llànties de plata.

¹²⁷ MADURELL, Josep M. (1962), “Obras de plateros barceloneses en iglesias gerundenses (1392-1698)”, *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 15, p. 103-201.

¹²⁸ *Vida, milagros, y martirio de S. Narciso* 1763: 227 i següents.

¹²⁹ ROIG I JALPÍ, Joan Gaspar (1678), *Resumen historial de las grandezas y antigüedades de la ciudad de Gerona*, p. 157.

la confraria de Sant Julià, els germans mercaders de Girona Rafel i Jaume Camps, i altres persones anònimes.

Tres inventaris de la capella i confraria —de 1579, 1619 i 1647— ens permeten veure l'evolució d'aquest preuat tresor. En tots tres casos són els prepòsits de la confraria els que manen la seva redacció. El 1579 els prepòsits nomenen procurador el beneficiat Narcís Barril, moment que significa la redacció de l'inventari. El 1619 és Baudili Prat qui ordena l'inventari, moment que també accedeix al càrrec. El 1647 és el beneficiat Joan Francesc Navarro, prepòsit de la confraria, qui pren l'inventari dels béns juntament amb la resta dels membres de l'administració —el canonge Joan Albrich, el donzell Francesc Illa, i el mercader Rafael Camps—. Tots tres inventaris coincideixen en descriure els nombrosos objectes de plata, però també apareixen llibres, documents, mobles, reixes, robes i objectes diversos. Destaca l'inventari de 1647, que acumula moltes de les pertinences antigues, però en suma de noves. Aquí són descrites les robes litúrgiques —casulles i capes—, però sobretot objectes d'*attrezzo*, aquell utilatge decoratiu emprat per a l'escenografia de la capella en els actes efímers. Molts d'aquests elements, guardats amb cura, encara apareixen a l'obra *Vida, milagros, y martirio de S. Narciso* (1763), a més de molts altres comprats, regalats o donants al llarg del segle XVIII, d'altres han estat venuts.

